

KİTÂB-I MÜNTEHAB FÎ'YAT-TİBB 'ALÂ'İM-İ CERRÂHÎN'İN KAYNAKLARINDAN BİRİSİ OLARAK KABUL EDİLEBİLİR Mİ?*

AHMET ACIDUMAN** - BERNA ARDA***

Anadolu kapılarının XI. yüzyılda Türklere açılmasıyla, tıp tarihimiz açısından çok önemli bir yere sahip olan ve ilk kez Mahmud Mes'ud Koman tarafından tanıtılan¹ ilk Türkçe tıp kitabımız *Tuhfe-i Mübâriz*'nin XIII. yüzyılın başlarında yazılması² arasında oldukça uzun bir süre geçmiştir. Hekim Bereket'in kitabının girişinde yaptığı açıklamaları hem bunun nedeni hakkında ipuçları vermekte, hem de Anadolu topraklarında tıp kitaplarının yazım sürecini ve kitaplarda kullanılan dilin seçimini yansıtmaktadır. Dönemin bilim dilinin Arapça,³ Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi dilinin Farsça⁴ ve halkın konuştuğu dilin de Türkçe⁵ olduğu göz önüne alındığında, Hekim Bereket'in kitabını önce Arapça yazarak *Lubâbu'n-nuhâb* adını vermesi, daha sonra Anadolu Selçuklu Sultanları I. Gıyaseddin Keyhusrev ve I. 'Alâeddin Keykubâd devirlerinde Amasya emirliğinde bulunmuş olan Mübârüzî'd-din Halifet Alp Gâzi'nin isteği ile kitabını Arapçadan Farsçaya çevirerek *Tuhfe-i*

* Bu makale, 10-13 Aralık 2012 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen 2. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde, yazarlarca aynı başlıkla sunulmuş ve özeti kongre bildiri kitabında yer almış olan sözlü bildiriye dayanmaktadır.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, aciduman@medicine.ankara.edu.tr

*** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, berna.arda@medicine.ankara.edu.tr

¹ Mahmud Mes'ud Koman, "Tuhfe-i Mübârizi (Lübab-ün Nuhâb tercümesi)," *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, XVIII/3 (1955), ss. 689-719.

² M.C. Şehabeddin Tekindağ, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan Türkçe yazmalar üzerinde çalışmalar I," *Türkiyat Mecmuası*, XVI (1971) s. 134.

³ A. Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti XI-XIV üncü Asırlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1940, s. 6.

⁴ Kenan Süveren, İlder Uzel, "İlk Türkçe yazmalarına genel bir bakış," *Tıp Tarihi Araştırmaları*, II (1988): 127; Mikail Bayram, "Anadolu'da telif edilen ilk Türkçe eser meselesi," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*, Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayınları, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1996, s. 95.

⁵ Süveren, Uzel, *a.g.e.*, 127.

Mübârizî olarak adlandırması ve yine adı geçen kişinin işareti ile Türkçeye çevirmesinin,⁶ dönemin tıp kitaplarının telif süreci ve dil seçimiyle çok uyumlu olduğu görülmektedir. Mikail Bayram'ın yaptığı bir araştırma Anadolu Selçuklu Dönemi'nde telif edilen eserlerin büyük çoğunlukla Farsça, ikinci sırada Arapça olarak yazıldığını, Türkçe telif edilen eser sayısının ise oldukça az olduğunu göstermiştir.⁷ Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra ortaya çıkan Beylikler Dönemi'nde ise resmi dilin Türkçe olması ile Türkçe kitap yazımındaki artışa bağlı olarak, Türkçe tıp kitaplarının sayısında ve çeşidinde artış olduğu görülmektedir.⁸ Osmanlılarda da Türkçenin hem bürokrasi hem de bilim dili olması nedeniyle XV. yüzyıl başlarından başlayarak çeşitli bilim dallarında Türkçe kitap yazma ya da Türkçeye kitap çevirme girişimleri artmıştır.⁹

İlk Türkçe tıp yazmaları arasında sayılan *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb* ve *Âlâ'im-i Cerrâhîn*¹⁰ de Anadolu'da telif ve tercüme edilmiş iki önemli tıbbî yazma eserdir. Yapılan çalışmalara göre Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mardânî'nin *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'inin telif tarihi 1420 yılına tarihlendirilirken,¹¹ Cerrâh İbrâhîm'in *Âlâ'im-i Cerrâhîn*'inin saptanabilen en eski nüshası ise 1505 tarihini taşımaktadır.¹²

Abdüvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî ve *Kitâb-ı Müntehab fi't-Tıbb*

Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb Türk Tıp Tarihi literatürüne ilk kez M. Mesud Koman tarafından tanıtılmıştır.¹³ Ahmet İzzet Koyunoğlu koleksiyonunda bulunan "*Müntehab*" nüshasını tanıttığı yazısında yazarının ismini Abdurrahman oğlu Ahmed oğlu Kadı Cemalüddin Yusuf oğlu Abdülkahir olarak veren Koman, eseri, yazıldığı yer ve tarihin belli olmamasına karşın, Çelebi Sultan Mehmed'e ithaf edilmesinden yola çıkarak Sultan Mehmed

⁶ Tekindağ, *a.g.e.*, s. 134.

⁷ Bayram, *a.g.e.*, 95.

⁸ Süveren ve Uzel, *a.g.e.*, 127.

⁹ Ramazan Şçen, "On beşinci yüzyılda Türkçeye tercüme," *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları-Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994*, ss. 899-900.

¹⁰ Süveren, Uzel, *a.g.e.*, 136, 140-141.

¹¹ A. Süheyl Ünver, "Abdülvehhâb'ın Çelebi Sultan Mehmed'e Müntehabı," *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, XIII/2 (1950), s. 108.

¹² Nuran Yıldırım, "Âlâ'im-i Cerrâhîn üzerine bazı yeni bilgiler," *I. Uluslararası Türk-İslam-Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi 14-18 Eylül 1981 [I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology 14-18 September 1981], Tıp-Dış Hekimliği-Eczacılık Tarihi [History of Medicine-Pharmacy-Dental Medicine], Bildiriler, Cilt II [Proceedings, Volume II]. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul 1981*, s. 170.

¹³ M. Mes'ud Koman, *Abdülkahir, Müntehab, Çelebi Sultan Mehmed'e İthaf Olunan Türkçe Tıp Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Kemal Matbaası, İstanbul 1949.

F'in saltanat dönemi olan 816/1413-824/1421 yılları arasına tarihlendirmiştir. Koman, eserin mukaddimesinden yola çıkarak Abdülkahir'in dedesinin "Mâlikî" mezhebinden olduğunu düşünmüş, bu mezhebin Anadolu'da yaygın olmadığından bahisle, Mısırlı ve Mısır'da yerleşmiş Türklerden olduğunu bildirmiştir.¹⁴ Bu konuda araştırmalar yapan A. Süheyl Ünver ise yayınladığı incelemesinde Tire Ahmet Necippaşa Kütüphanesi, No: 591'de bulunduğu "Müntehab" nüshasının zahriyesinden yola çıkarak, "Kütübü'l-Müntehab fi't-tıbb" adlı eserin müellifinin ismini "Abdülvahhâb bin Yusuf ibni Ahmet ül Mardânî" olarak vermiş, eserin müellifinin Abdülkâhir olmayıp Abdülvahhab olduğunu, eserin Çelebi Sultan Mehmed'e ithaf olunmayıp, doğrudan onun ismi ve özel kütüphanesi için yazıldığı açıklamalarında bulunmuştur. Eserin zahriyesinde yazarın kendisi ya da silsilesi için geçen "Mardânî" kelimesinin, doğdukları şehrin ismi olması gerektiği düşüncesinden yola çıkan Ünver, "Mârdânî"nin "Mardinli" anlamına gelip gelemeyeceğini ve bir dönem "Mardin"e "Mardan" denmiş olup olamayacağını sorgulamış; ayrıca Abdülvahhab'ın dedesinin ya da kendisinin Anadolu'da Mâlikî mezhebinde bulunan âlimlerden olduğunu, ama bundan yola çıkarak Mısırlı olduğu hükmüne varılamayacağını bildirerek Koman'ın öne sürdüğü düşüncelere karşı çıkmıştır. Ünver, Tire'de bulunan nüshanın 823/1420 tarihini taşıdığını bildirerek, eserin telif tarihini de netleştirmiştir.¹⁵ Ali Haydar Bayat ise *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb* üzerine yaptığı ayrıntılı incelemesinde Madîn, Madân, Madâ'in, Madyân, Madyûn, Mâridîn yöre-isimlerini bulmasına karşın Mârdân'ın yerini saptayamadığını bildirmektedir.¹⁶ *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'in günümüzde saptanmış yedi nüshası bulunmaktadır.¹⁷

Cerrâh İbrâhîm ve 'Alâ'im-i Cerrâhîn

"Osmanlı tıbbında *Cerrahname* ismi ile tanınan asıl eser"¹⁸ olarak tanımlanan *'Alâ'im-i Cerrâhîn*'i haber veren en erken kaynaklardan birisi Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zumûn* adlı eseridir.¹⁹ "İlm-i cerâhat" başlığı altında ele aldığı bölümde İbrâhîm bin Abdullah el-Cerrâh

¹⁴ Koman, "Abdülkahir," s. 5-6.

¹⁵ Ünver, "Abdülvahhâb'ın Müntahabı," s. 107-108.

¹⁶ Abdüvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî, *Kitâbu'l-Müntehab fi't-Tıbb (823-1420)*, *İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım* (Hazırlayan: Ali Haydar Bayat), Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul 2005, s. 11.

¹⁷ Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi; Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa Koleksiyonu, No: 184; Tire Ahmet Necip Paşa Kütüphanesi, No: 591; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Türkçe Tıp Yazmaları, No: 6517; Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Haraçcioğlu Kitaplığı, No: 1149/5; İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No: 585 [595]; İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu, No: 3638. Bkz. Koman, "Abdülkahir," s. 4-5; Sedat Kumbaracılar, "Beşbuçuk asır önce yazılmış iki önemli tıbb kitabı," *Dirim* XXIV/10 (1949), s. 250; Ünver, "Abdülvahhâb'ın Müntahabı," 107; el-Mardânî, *a.g.e.*, 9-10.

¹⁸ *Türk Ansiklopedisi*, "Cerrahname," Cilt X, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960, s. 248.

¹⁹ Kâtip Çelebi, *Keşf-el-zumun*, Birinci cilt. Maarif Matbaası, [Bas. yer yok] 1941, s. 581; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zumûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, 2. Cilt, Arapçadan tercüme eden Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 491.

tarafından yazılmış Türkçe bir *Cerrâhnâme*den bahseden Kâtip Çelebi, Cerrâh İbrâhîm'in Moton Kalesi'nin fethedildiği sırada, adı geçen yerde *Cindâr* adında Yunanca bir kitap bulunduğunu, bu kitabı tercüme ettiğini ve 23 bâb olarak düzenlediğini bildirmiştir. Buna karşın elimizde bulunan en eski *Alâ'im-i Cerrâhîn* nüshası olan Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No: 568'de bulunan nüsha ise 22 bâbdan oluşmaktadır.²⁰

Adivar, Cerrâh İbrâhîm'in babasının adının Abdullah olarak kaydedilmesi ve büyükbabasının adının söylenmemesi nedeniyle bir dönme olabileceğini bildirir.²¹ Yıldırım, sefere çıkılırken saray cerrahlarının en ehliyetlisinin orduya cerrahbaşı olarak atandığını dan bahisle, II. Bayezid'in Mora seferinde bulunan Cerrâh İbrâhîm'in bir saray cerrahı olduğunu ve bu sefere de cerrahbaşı göreviyle katılmış olduğunu sonucunu çıkarmaktadır.²²

Osmanlı tıbbında ateşli silah yaralanmalarından²³ ve frengiden bahseden ilk eser olan²⁴ *Alâ'im-i Cerrâhîn*, Osmanlılarda teşrih tarihini 1505 yılına kadar indirmesi nedeniyle, anatomi tarihimiz bakımından çok önemlidir.²⁵ Nöroşirürji tarihi açısından da büyük önem taşıyan ve kraniyoplasti tarihine çok değerli bir katkıda bulunan *Alâ'im-i Cerrâhîn*, kafatası kemiklerinin defeklerinde xenogreftlerin kullanıldığını gösteren ve günümüze kadar bulunmuş olan halen en eski belgedir.²⁶

Alâ'im-i Cerrâhîn'in halen bilinen yedi nüshası²⁷ ve “fi nebzeti'n min el-cerrâhîn” adlı bir özet²⁸ bulunmaktadır.

²⁰ Cerrâh İbrâhîm, *Alâ'im-i Cerrâhîn*, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No: 568, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler, 911 H./1505, v. 2a-3b.

²¹ A. Adnan Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, 6. bs, s. 61.

²² Nuran Yıldırım, “İbrâhîm b. Abdullah, Alâ'im-i Cerrâhîn adlı Türkçe eseriyle tanınan Osmanlı cerrahı,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XXI. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000; s. 284.

²³ Nuran Yıldırım, “Alâ'im-i Cerrâhîn üzerine bazı yeni bilgiler,” s. 174.

²⁴ Fuat Kamil Beksan, “Avrupada frengi tarihini alakadar eden Türkçe bir vesika,” *Türk Tıp Tarihi Arşivi* III/10 (1938) 49-51; Yıldırım, “Alâ'im-i Cerrâhîn üzerine bazı yeni bilgiler,” s. 174; Nuran Yıldırım, “Alâ'im-i Cerrâhîn'de (1505) Frengi,” *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* LIV/2 (1991), s. 358.

²⁵ Yıldırım, “İbrâhîm b. Abdullah,” s. 285.

²⁶ Ahmet Aciduman, Deniz Belen, “The earliest document regarding the history of cranioplasty from the Ottoman Era,” *Surgical Neurology*, LXVIII/3 (2007), p. 352.

²⁷ Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No. 568; İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü, Y. 125; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 7147; İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tıp, No: 205; Manisa İl Halk Kütüphanesi, No: 1844; Manisa İl Halk Kütüphanesi, No: 1851; Gotha nüshası. Bkz. Yıldırım, “Alâ'im-i Cerrâhîn üzerine bazı yeni bilgiler,” s. 170; Yıldırım, “İbrâhîm b. Abdullah,” s. 284.

²⁸ Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler, Hamidiye Koleksiyonu, No: 1027/2. Bkz. Nuran Yıldırım, “Alâ'im-i Cerrâhîn'in bilinmeyen bir özeti: Fi nebzeti'n min el-cerrâhîn,” *Tıp Tarihi Araştırmaları* I (1986), ss. 100-104.

Yaptığımız araştırmalar sırasında, her iki eser arasında oldukça önemli bir zaman farkı bulunmasına rağmen, birbiriyle çok benzerlik gösteren ortak bazı bölümlerin bulunduğu görülmüştür. *Alâ'im-i Cerrâhîn* ile Cerrâh Mes'ûd'un *Kitâb-ı hulâsa-i tıbb* adlı eseri arasında benzer şekilde bazı bölümlerin ortak olduğu, *Hulâsa-i tıbb*'ın önemli bir bölümünün *Alâ'im-i Cerrâhîn* içerisinde “yinür yaraları beyân ider” başlıklı onuncu bölümde yer aldığı²⁹ daha önce sunulmuş olması da göz önüne alınarak, *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb* ve *Alâ'im-i Cerrâhîn* arasında saptanan bu oldukça ilginç ve araştırmaya değer bulguların karşılaştırılarak değerlendirilmesi bu yazının konusunu oluşturmuştur.

Gereç ve Yöntem

Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb üzerinde ayrıntılı bir araştırma yapmış ve bu çalışmasını “İnceleme – Metin – Dizin – Sadeleştirme - Tıpkıbasım” şeklinde kitaplaştırmış bulunan Prof. Dr. Ali Haydar Bayat'ın hazırladığı bu eser,³⁰ çalışmalarımız sırasında *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ta yer alan bölümlerin karşılaştırılmasında ana kaynaklardan birisini oluştururken, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in 1505 tarihli ve İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No: 568'de³¹ bulunan nüshası da *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de yer alan bölümlerin karşılaştırılması için kullanılan ana kaynaklardan diğerini oluşturmuştur.

Alâ'im-i Cerrâhîn'de yer alan on ikinci bölüm “*el-bâbu's-sânî 'aşer tıbbun haddindedür ki ana umûr tabî'yye dürler*” başlığını taşımaktadır ve yazar bu “bâb”ın altı fasıldan oluştuğunu söylemektedir.³² Adı geçen “bâb”da yer alan fasıllar ise sırasıyla şöyledir:

fasl umûr tabî'yye beyân ider³³

fasl mizâcî bildürür³⁴

fasl ahlât bildürür³⁵

fasl a'zâyı bildürür ki umûr tabî'yyedür³⁶

²⁹ Ahmet Acıduman, Berna Arda, “Alâ'im-i Cerrâhîn ve Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb üzerine bazı çalışmalar ve bulgular: İstanbul Üniversitesi TY 7147 ve Fatih 3550 [Recent studies and findings on Alâ'im-i Cerrâhîn and Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb: İstanbul Üniversitesi TY 7147 and Fatih 3550],” İçinde: Demirhan Erdemir A, Öncel Ö, Küçükdağ Y, Okka B ve Erer S (eds.). *1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi, 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı [1st International Congress on the Turkish History of Medicine, 10th National Congress on the Turkish History of Medicine Proceedings Book]. Konya, 20-24 Mayıs 2008 [20-24 May 2008];* Cilt 2 [Vol.2], s. 1413.

³⁰ Abdülvehhâb, *a.g.e.*

³¹ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*

³² Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 114a-b.

³³ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 114b.

³⁴ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 115a-116b.

³⁵ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 116b-119b.

³⁶ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 119b-121a.

fasl kuvvâyı bildürür³⁷

fasl umûrı tabî'inün kalanındadır³⁸

Kûtâb-ı Müntehab fî't-tbb'da aynı konuları içeren bölüm ve fasılları ise aşağıdaki başlıkları taşımaktadır:

*El-makâletü'l-ülâfî'l-umûru't-tabî'iyye Kûtâb-ı Müntehab'un evvelgi makâlesinde umûr-ı tabî'iyyeyi bildirelüm, tbbun haddi ile bile ve bu makâle yüdi fasldur*³⁹

el-faslü'l-evvel evvelgi faslında tbbun haddini bildirelüm⁴⁰

el-faslü's-sânî ikinci faslında erkâmı bildirelüm⁴¹

el-faslü's-sâlis üçüncü faslında mizâcı bildirelüm⁴²

el-faslü'r-râbi' dördüncü faslında ahlâtı bildirelüm⁴³

el-faslü'l-hâmîs bişinci faslında â'zâyı bildirelüm⁴⁴

el-faslü's-sâdis altıncı faslında kuvvâyı bildirelüm⁴⁵

el-faslü's-sâbi' yidinci faslında umûr-ı tabî'iyyenün bakıyyesini bildirelüm⁴⁶

Bölmelerde yer alan fasılların sayısının altı ve yedi olmasının nedeni *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de bâb sonrası verilen açıklamamın *Kûtâb-ı Müntehab*'da ilk faslı oluşturmasıdır.

Alâ'im-i Cerrâhîn'de on ikinci bâb'da yukarıda adı geçen fasıllardan sonra "*fasl teşrihi beyân ider on bir fasldur evvelki fasl sinükler bildürür*" başlığı ile teşrih kısmına geçiş yapılmaktadır.⁴⁷ Teşrihle ilgili diğer başlıklar ise şöyle sıralanmaktadır:

fasl ikinci fasl sinirler teşrihindedür⁴⁸

fasl üçüncü fasl hareketsüz tamarlar şerhindedür⁴⁹

³⁷ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 121a-123b.

³⁸ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 123b-125a.

³⁹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 42,347, 354, 481/5a, 487/10b.

⁴⁰ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 42, 347, 354, 481/5a, 487/10b-11a.

⁴¹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 42, 347, 354, 481/5a, 487/11a.

⁴² Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 42-44, 347, 354-356, 481/5a, 487/11a-489/13a.

⁴³ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 44-46, 347, 356-358, 481/5a, 489/13a-492/15b.

⁴⁴ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 46-48, 347, 358-359, 481/5a, 492/15b-494/17b.

⁴⁵ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 48-50, 347, 359-360, 481/5a, 494/17b-496/19b.

⁴⁶ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 50-51, 347, 361-362, 481/5a, 496/19b-497/21a.

⁴⁷ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 125a-129b.

⁴⁸ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 129b-134b.

⁴⁹ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 134b-138b.

- fasl dördüncü fasl şerâyinde ve müteharrik tamarlardadır⁵⁰
fasl beşinci fasl 'adalâtda ya'nî sacanak etleri teşrîhindedür⁵¹
fasl altıncı fasılda deri teşrîhin bildirür⁵²
fasl yedinci fasılda a'zâyı mürekkebe bildirür⁵³
fasl sekizinci fasl göğüs perdesin ve ma'ide ve bagarsukları bildirür⁵⁴
fasl tokuzuncu fasl öykeni ve yüregi bildirür⁵⁵
fasl onuncu fasl bağır ve öd ve talak teşrîhlerindedür⁵⁶
fasl a'zâyı mürekkebenün bakiyyesi teşrîhindedür⁵⁷

Kütâb-ı Müntehab fi't-tıbb'ın ikinci makalesi ise teşrîhle ilgilidir. Makalenin ve fasıllarının başlıkları aşağıda verilmektedir:

el-makâletü's-sânî fi't-teşrîhi Kütâb-ı Müntehab'un ikinci makâlesinde teşrîhi bildirelüm bu makâle on bir fasldur⁵⁸

- el-faslü'l-evvel evvelgi fashında sünüklerün teşrîhini bildirelüm⁵⁹
el-faslü's-sânî ikinci fashında sinirlerün teşrîhin bildirelüm⁶⁰
el-faslü's-sâlis üçüncü fashında hareketsüz tamarları bildirelüm⁶¹
el-faslü'r-râbi' dördüncü fashında müteharrik tamarları bildirelüm⁶²
el-faslü'l-hâmis bişinci fashında 'adali ya'nî saçanakları bildirelüm⁶³
el-faslü's-sâdis altıncı fashında derinün teşrîhin bildirelüm⁶⁴

⁵⁰ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 138b-141b.

⁵¹ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 141b-143b.

⁵² Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 143b-145a.

⁵³ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 145a-146b.

⁵⁴ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 146b-147b.

⁵⁵ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 147b-148b.

⁵⁶ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 148b-149a.

⁵⁷ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 149a-150a.

⁵⁸ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 52, 348, 362, 481/5a, 497/21a-498/21b.

⁵⁹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 52-55, 348, 362-365, 482/5b, 498/21b-501/25a.

⁶⁰ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 55-59, 348, 365-368, 482/5b, 501/25a-506/29b.

⁶¹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 59-62, 348, 368-371, 482/5b, 506/29b-510/33b.

⁶² Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 62-64, 348, 371-372, 482/5b, 510/33b-512/35b.

⁶³ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 64-66, 348, 372-374, 482/5b, 512/35b-514/38a.

⁶⁴ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 66-67, 348, 374, 482/5b, 514/38a-515/39a.

el-faslü's-sâbi' yidinci faslında â'zâ-i mürekkebeyi bildirelüm ve evvel dimâğı ve iki gözi ve iki kulagı beyân idelüm⁶⁵

el-faslü's-sâmin sekizinci faslında gözgüzün perdesin ve ma'ideyi ve bagarsukları bildirelüm⁶⁶

el-faslü't-tâsi' tokuzuncu faslında öykeni ve yüregi beyân idelüm⁶⁷

el-faslü'l-âşer onuncu faslında bağır ve ödi ve talakı beyân ider⁶⁸

el-faslü'l-hâdi 'aşer on birinci faslında âzâ-yı mürekkebenün bakıyyesini bildirelüm⁶⁹

Alâ'im-i Cerrâhîn'de bundan sonra "insân bedeni ahvâlinde beş fasl üzerine beyân idelüm" ile başlayan bir kısım bulunmaktadır.⁷⁰ Bu bölümün önünde "fasl" kelimesi yoktur, ama bunu düşündürtecek bir boşluk bulunmaktadır. Bundan sonra gelen bölüm "fasl ikinci fasl zarûriyyât sebebleridür" başlığı altındadır.⁷¹ Bu bölümden sonra *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de on üçüncü bâb'a geçilmektedir.

Alâ'im-i Cerrâhîn'de yer alan bu bölümlerin de çok benzer şekilde *Kîtâb-ı Müntehab fi't-tbb*'da bulunduğu bununla birlikte *Kîtâb-ı Müntehab fi't-tbb*'da bulunan bölümlere bakıldığında, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de noksan olduğu görülmektedir.

Kîtâb-ı Müntehab fi't-tbb'in üçüncü makalesinin başlığı ve fasılları şöyledir:

*el-makâletü's-sâlisetu fi ahvâli bedeni'l-insân ve esbâbihâ ve 'alâmatihâ ed-dalâletü 'aleyhâ Kîtâb-ı Müntehab'un üçüncü makâlesinde insân bedeninin ahvâlini esbâbyyla ve ana delâlet iden 'alâmetleriyle bile bildirelüm*⁷²

el-faslü'l-evvel evvelgi faslında sıhha ve marazı bile bildirelüm⁷³

el-faslü's-sânî ikinci faslında zarûriyyât-ı sitteyi bildirelüm⁷⁴

el-faslü's-sâlis üçüncü faslında esbâb-ı mümriziye bildirelüm⁷⁵

⁶⁵ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 67-69, 348, 374-375, 482/5b, 515/39a-517/41a.

⁶⁶ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 69-70, 348, 376, 482/5b, 517/41a-518/41b.

⁶⁷ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 70-71, 348, 376-377, 482/5b, 518/41b-519/42b.

⁶⁸ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 71, 348, 377, 482/5b, 519/42b-43a.

⁶⁹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 71-72, 348, 377-378, 482/5b, 519/43a-520/44a.

⁷⁰ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 150a-151b.

⁷¹ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 151b-153b.

⁷² Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 72, 348, 378, 482/5b-6a, 520/44a.

⁷³ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 72-74, 348, 378-379, 482/6a, 520/44a-522/45b.

⁷⁴ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 74-77, 348, 379-381, 482/6a, 522/45b-525/49a.

⁷⁵ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 77-79, 348, 381-383, 482/6a, 525/49a-528/51b.

el-faslü'r-râbi' dördüncü faslında mizâc cihetinden bedene delâlet iden 'alâmetleri bil-direlüm'⁷⁶

el-faslü'l-hâmis bişinci faslında ahlât cihetinden bedene delâlet iden 'alâmetleri bil-direlüm'⁷⁷

Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb'ta ilgili bölümün beş fasıldan ibaret olduğu görülmektedir. Buna karşın aralarında çok benzerlik saptadığımız bu bölüm *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de de "beş fasıl üzerine beyân edileceği" söylendiği halde ikinci fasılla sonlandırılmıştır ve bu faslında da, *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ta yer alan benzer bölümle karşılaştırıldığında, tam olmadığı görülmektedir.

Okuyucunun yararlanabilmesi amacıyla *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de yer alan ve *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ta bulunan bölümlerle çok benzerlik saptanan bölümlerin çevriyazısı metnin sonunda verilmiştir (Ek-1).

Benzer bir çalışmanın yapıldığı *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ta yer alan tablo ile karşılaştırılması açısından okuyucunun ilgisini çekebileceği düşünüldüğünden, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de yer alan anatomi bölümlerinde saptanan anatomik terimler de tablo halinde yazının sonunda sunulmuştur (Ek-2). Tablonun 2. ve 3. sütunlarda yer alan terimler *Alâ'im-i Cerrâhîn* yazarı Cerrâh İbrâhîm tarafından metin içerisinde kullanılan ve birbirine karşılık olarak verilen terimler ya da açıklamalar olup, 4. sütunda yer alan Latince karşılıklar ise makalenin yazarlarınca, Arıncı ve Elhan'ın *Anatomi Terimleri Kılavuzu*'ndan⁷⁸ yararlanılarak yerleştirilmiştir.

Değerlendirme

Alâ'im-i Cerrâhîn'de yer alan 12. Bölüm ile *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ın ilk üç makalesinde yer alan konuların karşılaştırılması, her iki kitapta yer alan bu bölümlerin büyük ölçüde birbiriyle benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Bu bölümlerde rastlanan benzerliğin nasıl açıklanabileceğine ilişkin yanıtlar şunlar olabilir:

Yazılış tarihleri göz önüne alındığında *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de bulunan bölümlerin *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'tan alınmış olması akla gelen ilk olasılıktır. *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in 12. Bölümü oluşturulurken *Kitâb-ı Müntehab fi't-tıbb*'ta yer alan 1. ve 2. makalenin tamamı ile 3. makalenin 1. Faslı'nın tamamıyla 2. Faslı'nın bir kısmı alınarak, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de yer alan alıntı tamamlanmış görünmektedir.

⁷⁶ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 79-80, 348, 384, 482/6a, 528/51b-529/53a.

⁷⁷ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 36, 80-81, 348, 384-385, 482/6a, 529/53a-530/53b.

⁷⁸ Kaplan Arıncı, Alâittin Elhan, *Anatomi Terimleri Kılavuzu*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1980, 4. bs.

Bir başka olasılık ise *Kûtâb-ı Müntehab fi't-tbb* ve *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de yer alan bu ortak bölümlerin, aynı kaynaktan alınmış olmasıdır. Bu olasılığı düşündürten ipuçları *Kûtâb-ı Müntehab fi't-tbb* ile *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in girişlerinde eserlerin yazarlarınca bildirilmiştir.

Abdülvehhâb eserinin girişinde, *Kûtâb-ı Müntehab fi't-tbb*'ı nasıl yazdığını şöyle dile getirmektedir:

“pes diledüm kim tbbun külli'yâtundan ve cüz'iyâtundan ve teşrihlerün acâyiblerinden ve mu'âlecâtun garâyiblerinden ve mürekkebâtun mücerrebâtılarından ve müfredâtıların müstâ'mellerinden bu nefis hâşiyeleri üyürtleyen ve Türkî dilince terceme kılâm ve adını Müntehab koyam ve zamâne pâdişâhîlerinün bihterine ve 'Osmân şâhenşâhlarınun serverine tuhfe getirem”⁷⁹

Bir başka yerde ise şu satırları yazmaktadır: “*bilgîl kim bu nefis kitâb tbbun güz'ide kavâ'idlerine müştemüldür mütekaddüm hakâmıların kitâblarından cem' itmîşim ve ihtisârında key mübâлага kalmışam ve on makâle üzerine tertîb itmîşim*”⁸⁰

Bu ifadelerde yazarın tıp külliyyatından iyi olan açıklamaları seçerek Türkçe diline çevirdiğini ve bu eseri geçmiş hekimlerin eserlerinden topladığını ya da bir başka deyişle derlediğini bildirmektedir. Bu açıklamalar *Kûtâb-ı Müntehab*'ın önceki dönemlerde yazılmış çeşitli tıp eserlerinden çeviri ve derleme yoluyla oluşturulduğuna delil kabul edilebilir.

Alâ'im-i Cerrâhîn'in girişinde ise Cerrâh İbrâhîm eserinin kaynağına şöyle açıklık getirmektedir:

“ammâ ba'dehu bilgil ki Sultâni's-selâtin hulâsatu el-mâ'i ve't-tîni Sultân Bayezid bin Mehmed Han ebadallahu devletuhu ve eyyede mülkehu devuletile ve saltanat birle Mora seferine müteveccih olub Moton nâm kal'asın feth eyledüğünde bu cerrâhnâme ol kal'a içinde bulundu lîkin Yunan ve Süryan dilinde yazılmış idi adına Çindâr dirlerdî ammâ hükemâ-i mütekaddiminden ve eubbâ-i müte'ahhirinden Eflâtin ve Calinus ve Ebukrat ve Ebû Alî Sinâ kavillerince olduğu sebebden fakirü'l-hakîr cerrâh İbrâhîm Yunan ve Süryan dilinden habîr olduğu sebebden diledi ki bu kitâbı 'Alâim-i Cerrâhîn deyu ad virüb Türkiye tercüme ide tâ ki mübedâilere asân olub bununla menfaat dutub mü'ellifini hayr du'â ile yâd ideler...”⁸¹

Bu açıklamadan da eserin aslının, geçmişin önemli hekimlerden Eflâtûn (Platon), Câlînûs (Galenos), Ebûkrât (Hippokrates) ve Ebû 'Alî Sinâ'nın sözlerince yazılmış *Çindâr* isimli Yunanca ve Süryânice yazılmış bir kitap olduğu ve bu dillerden Türkçeye çevrildiği anlaşılmaktadır.

Çindâr'ın Yunanca ve Süryânice yazılmış olması, bu kitabın da alıntulandığı bir başka kaynak olabileceğini düşündürmektedir. Bunun nedeni 431 yılında toplanan Efes Konsu-

⁷⁹ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 32-33, 479/3a.

⁸⁰ Abdülvehhâb, *a.g.e.*, s. 35, 481/4b.

⁸¹ Cerrâh İbrâhîm, *a.g.e.*, v. 1b-2a.

lünden sonra Nestorios'un aforoz edilerek sürülmesi ve yandaşlarının da takibata uğramaları sonucu Yunanca ve Süryânîceyi iyi bilen Nestûrilerin önce Edesa'ya yerleşip, burada bulunan üniversitede ve sonra da göç ettikleri Cundişâpur'da Yunancadan Süryânîceye çeşitli eserlerin çevirilerini yapmış olmalarıdır.⁸² Ama bu açıklama *Çindâr*'ın Yunanca ve Süryânîce yazılmış olmasını ve Eflâtûn, Câlînûs ve Ebûkrât'ın sözlerinin kaynak olarak alınmasını açıklamakla birlikte, eserde Ebû 'Alî Sînâ'nın sözlerinin de bulunduğu bilgisini açıklamakta zorlanmaktadır. Eğer gerçekten Ebû 'Alî Sînâ'nın sözlerinden alıntı varsa, bu durum eserin yazılış zamanını İslâm tıbbının tercüme dönemi olarak adlandırılan dönemin sonrasına, en azından İbn Sînâ'nın yaşadığı döneme ve sonrasına tarihlendirir ki, o zaman da, tersine yani Arapça'dan Yunanca ve Süryânîceye bir tercümenin söz konusu olduğu düşünülebilir.

Bu durumu da dikkate alarak, aşağıdaki noktaları ileriki çalışmalarla analiz etmek/ tartışmak mümkün görünmektedir;

Göz önünde bulundurulması gereken öncelikli nokta *Çindâr*'ın bulunduğu Moton'un Mardin'den coğrafi konum itibarıyla oldukça uzakta olduğudur. *Çindâr*'ın Yunanca-Süryânîce aslının bulunabilmesi durumunda, bu soruların da yanıtlanacağı öngörülebilir.

Alâ'im-i Cerrâhîn'de karşılaştığımız, hem yaralar, hem kırıklar ve hem de çıkıklar ile ilgili bölümlerde ve yine bu yazıda ele alınan ve içinde "teşrih" ile ilgili bölümlerin de bulunduğu 12. bölümde konulara başlarken hemen daima Ebûkrât, Câlînûs ve Ebû 'Alî Sînâ gibi isimlere gönderme yapılması, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de benzer şekilde yazılmış konuların, eserin de başında Cerrâh İbrâhîm tarafından bildirildiği gibi, *Çindâr*'dan alınmış olan bölümlerin göstergesi olduğunu düşündürmektedir. Daha önce sunulmuş olan çalışmamızda, *Alâ'im-i Cerrâhîn*'in Cerrâh Mes'ûd'un *Hulâsa-i tıbb*'ından alınmış olduğunu gösterdiğimiz bölümlerinde yukarıda adı geçen isimlere bir gönderme yapılmadığı görülmektedir. Öte yandan *Alâ'im-i Cerrâhîn*'de incelediğimiz 12. bölümde Câlînûs'un adı 9, Ebûkrât'ın adı 9 ve Ebû 'Alî Sînâ'nın adı da iki kez alıntılanırken, *Kitâb-ı Müntehab*'in eşdeğer bölümlerinde yalnızca bir kez Câlînûs'un ismi ilk makalenin başlangıcında geçmektedir. Bu duruma ilişkin olarak şu yorumlar yapılabilir:

Her iki müellif, farklı zamanlarda aynı kaynaktan yararlanmış olabilirler; fakat bu sırada Abdülvehhâb, ilgili bölümlerde yukarıda adı geçen hekimlerin isimlerini bir kez alıntılama dışında göz ardı ederken, Cerrâh İbrâhîm, bu bunların eserini güçlendireceğini düşünerek, pek çok kez zikretmeyi tercih etmiştir.

Bu isimler, ilgili bölümlerde *Kitâb-ı Müntehab*'da geçmediğinden, Cerrâh İbrâhîm'in *Alâ'im-i Cerrâhîn*'i yazarken/çevirirken, bu kitaptan yararlanmamış olabileceğini düşündürtebilir.

⁸² Guido Majno, *The Healing Hand, Man and Wound in the Ancient World*, Harvard University Press 1991, First Paperback Edition, p. 420.

Cerrâh İbrâhîm, eserinin başında bildirdiğine uygun olarak adı geçen müelliflerin isimlerini *Kitâb-ı Müntehab*'dan alıntı yaptığı bölümlerde eserini güçlendirmek için kullanmış olabilir. Gerçek durumun ne olduğu ise ancak *Çindâr*'ın Süryânîce metnine ulaşmakla açığa kavuşturulabilir.

KAYNAKLAR

- Abdüvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî, *Kitâbu'l-Müntehab fi't-Tib (823-1420), İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım*, hazırlayan: Ali Haydar Bayat, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul 2005.
- Aciduman, Ahmet - Belen, Deniz, "The earliest document regarding the history of cranioplasty from the Ottoman Era," *Surgical Neurology* LXVIII/3 (2007), ss. 349-353.
- Aciduman, Ahmet - Arda, Berna, "Alâ'im-i Cerrâhîn ve Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb üzerine bazı çalışmalar ve bulgular: İstanbul Üniversitesi TY 7147 ve Fatih 3550 [Recent studies and findings on Alâ'im-i Cerrâhîn and Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb: İstanbul Üniversitesi TY 7147 and Fatih 3550]," İçinde: Demirhan Erdemir A, Öncel Ö, Küçükdağ Y, Okka B ve Erer S (eds.). *I. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi, 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı [1st International Congress on the Turkish History of Medicine, 10th National Congress on the Turkish History of Medicine Proceedings Book]. Konya, 20-24 Mayıs 2008 [20-24 May 2008]; Cilt 2 [Vol.2], ss. 1406-1419.*
- Adıvar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Bayram, Mikail, "Anadolu'da telif edilen ilk Türkçe eser meselesi," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1996, ss. 95-100.
- Beksan, Fuat Kamil, "Avrupada frengi tarihini alakadar eden Türkçe bir vesika," *Türk Tıp Tarihi Arhivi* III/10 (1938) 49-51.
- Cerrâh İbrâhîm, *Alâ'im-i Cerrâhîn*, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, No: 568, İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, 911 H./1505.
- Kâtib Çelebi, *Keşf-el-Zunun*, Birinci cilt, Maarif Matbaası, [Bas. yer yok] 1941.
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunun An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, 2. Cilt, Arapçadan tercüme eden Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- Koman, Mahmud Mes'ud, "Tuhf-e-i Mübârizi (Lübab-ün Nuhâb tercümesi)," *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, XVIII/3 (1955), ss. 689-719.
- _____, *Abdülkahir, Müntehab, Çelebi Sultan Mehmed'e İthaf Olunan Türkçe Tıp Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Kemal Matbaası, İstanbul 1949.
- Kumbaracılar, Sedat, "Beşbuçuk asır önce yazılmış iki önemli tıp kitabı," *Dirim*, XXIV/10 (1949), ss. 250-257.
- Majno, Guido, *The Healing Hand, Man and Wound in the Ancient World*, Harvard University Press 1991.

KİTÂB-I MÜNTEHAB FÎT-TİBB 'ALÂ'İM-İ CERRÂHİN'İN KAYNAKLARINDAN 443
BİRİSİ OLARAK KABUL EDİLEBİLİR Mİ?

- Süveren, Kenan-Uzel, İter, "İlk Türkçe yazmalarına genel bir bakış," *Tıp Tarihi Araştırmaları*, II (1988), ss. 126-142.
- Şeşen, Ramazan, "On beşinci üzyılda Türkçeye tercümele," *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları-Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994*, ss. 899-919.
- Tekindağ, M.C. Şehabeddin, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan Türkçe yazmalar üzerinde çalışmalar I," *Türkiyat Mecmuası*, XVI (1971), ss. 133-162.
- Türk Ansiklopedisi*, "Cerrahname," Cilt X, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.
- Ünver, A. Süheyl, *Selçuk Tababeti XI-XIV üncü Asırlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1940.
- _____, "Abdülvahâb'ın Çelebi Sultan Mehmed'e Müntahabı," *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* XIII/2 (1950), ss. 105-116.
- Yıldırım, Nuran, "Alâ'im-i Cerrâhîn üzerine bazı yeni bilgiler," *I. Uluslar arası Türk-İslam-Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi 14-18 Eylül 1981 [I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology 14-18 September 1981], Tıp-Dış Hekimliği-Eczacılık Tarihi [History of Medicine-Pharmacy-Dental Medicine], Bildiriler, Cilt II [Proceedings, Volume II]*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul 1981, ss. 169-181.
- _____, "Alâim-i Cerrâhîn'in bilinmeyen bir özeti: Fi nebzeti'n min el-cerrâhîn," *Tıp Tarihi Araştırmaları* I (1986), ss. 100-104.
- _____, "Alâ'im-i Cerrâhîn'de (1505) Frengi," *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* LIV/2 (1991), ss. 353-360.
- _____, "İbrâhim b. Abdullah, Alâim-i Cerrâhîn adlı Türkçe eseriyle tanınan Osmanlı cerrahı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XXI, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, ss. 284-285.

Ek-1

⁵el-bābuṣ-ṣānī ʿaṣera • ⁶ṭıbbuñ ḥaddindedür ki aña umürı ṭabıʿiyye dirler • altı faṣl ⁷üzere binā olunmuşdur • ve daḥı Cālīnūs buyurur kim ṭıb ⁸bir ṣanʿatdur ki ten-dürüst bedenüñ ṣıḥḥatını nice şaklamak gerek ⁹anı beyān ider • ve daḥı ṣıḥḥatı zāyil olıcaḳ nice döndürmek ¹⁰gerek anı daḥı beyān ider • ammā bilgil ki ṭıb didükleri ¹¹bir ṣanʿatdur ki ṣıḥḥat ve daḥı ṣıḥḥate mensüb ve muttaşıl olan [114a] ¹nişanları beyān ider • ve daḥı ḥādişi mutavassıta ki ne bellü ²ṣıḥḥat ve ne bellü marāzıdur anı daḥı beyān ider • ve daḥı ³bu bābda ʿazīm baḥş vardır • bu muḥtaşarda anı edā itmek ⁴mümkin degıldür • ammā elden geldüğü kadar beyān idelüm • **⁵faṣl • umürı ṭabıʿiyye ⁶beyān ider •** ammā bilgil ki umürı ṭabıʿiyyenüñ evveli erkāndur ⁷ve erkān basit cismeldür • ve insān bedeniniñ ve ḡayrısınıñ ⁸daḥı cismleri ve uzvları⁸³ beyānındadır • ve daḥı erkān didükleri ⁹dört şeydür • biri oddur kim ṭabıʿatı ḥārı yābisdür • ve biri yeldür kim ¹⁰ṭabıʿatı ḥārı raḥıbdur • ve biri şudur kim ṭabıʿatı bāridi raḥıbdur • ¹¹ve biri daḥı topraḳıdur kim ṭabıʿatı bāridi yābisdür [114b] • **¹faṣl • mizāc bildürür** ²Cālīnūs eydür mizāc bir keyfiyyetdür kim anuñ ḥudüveti ³keyfiyyatı mutazādanuñ tefāʿülindendür ve keyfiyyatı ⁴mutazānuñ biri ḥarāret ve biri burüdet ve biri ruṭübet ⁵ve biri yubüsetdür • zırā burüdet keyfiyyeti biri biriyle kim ḳarışur • ve mümzec olur • ḥarāretüñ ḳuvveti burüdet ḳuvvetiniñ ekşerñ şır ⁷ve burüdetüñ ḳuvveti ḥarāreti ḳuvvetiniñ ekşerñ şır pes ol ⁸mümzecüñ cemʿisi eczāsından bir müteşābih keyfiyyet ḥāşıl olur ⁹kim mizāc oldur • ve bil ki ʿaḳl ḥādiş mücebine bu mizāc iki ¹⁰ḳısmdur • biri muʿtedil biʿl-ḥaḳıḳıdur ve ol oldur kim keyfiyyatı ¹¹mutazāduñ miḳdārları mümtezicde mütesāvi yaʿnī berāber olur [115a] • ¹ve biri iʿtidālden ṭaşırıdur ve ol oldur kim ḳısmuñ vücüdü ²mümkin degıldür lakin mizāclarda mevcüd olan mizāc ol şoñrağı ³mizācdur kim iʿtidāli ḥaḳıḳatden ṭaşırıdur ve eṭıbbā ıṣılāḥınca ⁴bu mizāca biʿl-farż dirler ve bu daḥı iki ḳısmdur • biri ol mizācdur kim ⁵bir mevzū ʿmāye olıcaḳ ḥodı beden ve ḥodı ʿuzv olsun ol ⁶mevzū ʿmāye andan enseb ve andan elyāḳ mizāc olmaya • ⁷ve biri bu iʿtidālden ṭaşırıdur • imdi ḳıyasıla iʿtibār ⁸idicek bu evvelki ḳısma sekiz vech ʿarız olur • birine muʿtedili ⁹nevʿi dirler zırā envāından ḥāric olan mizāclara göre bu ¹⁰muʿtedildür • ve bu mizāc ol şaḥşa ḥāşıl olur kim ol şaḥş aʿdeli ¹¹eşḥāşı nevʿ insāndur • ve üçünciye muʿtedil şınfı dirler [115b] ¹zırā şınfından ḥāric olan mizāclara göre bu muʿtedildür ve bu ²ol mizāclardur ki iḳlīmüñ ḳavmine ḥāşıl olur zırā ayruḳ ³iḳlīm ḳavminüñ mizāclarına göre bu muʿtedildür • ve dördüncisine muʿtedil ⁴şınfı dirler zırā şınfına dāḥil olan mizāclara göre bu muʿtedildür ⁵ve bu mizāc ol şaḥşa ḥāşıl olur kim ol şaḥş bu şınf ⁶muʿtedilinüñ aʿdeli eşḥāşıdur • beşincisine muʿtedili şaḥşı dirler ⁷ve bu mizāc eşḥāşı insānuñ bir şaḥşına ḥāşıl olıcaḳ ḳalan ⁸şaḥşlarıñ mizācalarına göre bu muʿtedildür zırā ol şaḥşuñ ⁹beḳāsi ve ṣıḥḥatı ol mizācla mevcüd olur • ve altıncısına daḥı muʿtedil ¹⁰şaḥşı dirler zırā nefsi şaḥşuñ aḥvāline göre bu ḥod

⁸³ Orijinal metinde, “uzvları” kelimesinde bulunan “vav” harfi üzerinde hem “cezm” , hem de “üstün/fetha” bulunmaktadır. “Vav”ın üstündeki işaret “cezm” olarak kabul edilmiş ve öyle okunmuştur. “Üstün/fetha” olarak okunduğunda anlamlı bir kelime olmamaktadır.

mu^ctedildür ¹¹ve bu ol mizâcdur ki bir şaḥṣa ḥâşıl olıcaḡ ol şaḥṣun [116a] ¹cemî^t aḥvâline göre bundan enseb ve elyaḡ mizâc olmaya • ²ve yedincisine mu^ctedilî ^cuzvî dirler zîrâ her bir ^cuzvuñ bir ³mizâcî vardır kim ol mizâc kendüye maḥşûsdur • ve sekizincisine ⁴daḡı mu^ctedilî ^cuzvî dirler zîrâ nefsi ^cuzvuñ aḥvâline göre ⁵bu mu^ctedildür ve bu ol mizâcdur ki nefsi ^cuzvuñ cemî^t aḥvâline ⁶bundan enseb ve bundan elyaḡ mizâc olmaya • **faşl** • **7aḥlâṡ bildürür** • ve daḡı Ebûkırâṡ eydür • bilgil ki ḥılṡ bir ⁸cismdür ki hem raṡb ve hem seyyâldür ve ġidâ evvel aña müsteḥîl olur ⁹yaⁿî aña döner • ve aḥlâṡ dördür • biri ḡandur ve ḡanuñ ṡab^tatı ¹⁰ḡâr-ı raṡbdur • ve biri şafrâdur ve şafrânuñ ṡab^tatı ḡârî ¹¹yâbisdür • ve biri daḡı balġamdur ve balġamuñ ṡab^tatı bâridi raṡbdur [116b] • ¹ve biri daḡı sevdâdur ve sevdânuñ ṡab^tatı bâridi yâbisdür • ²ve bu dört ḡılṡuñ her birinüñ ṡab^tisi ve ġayrı ṡab^tisi daḡı ³vardur • ṡab^tî budur ki ḡan rengi kızıl olur ve ṡa^mı taṡlu ⁴ve ḡoḡusu ḡoş olur • ve ol kim ġayrı ṡab^tîdür ḡoḡusu ⁵yyiir ve levni ve ṡa^mı müteġayyir olur • ve ammâ ol şafrâ kim ṡab^tîdür ⁶dört nev^cdür • birine mürreⁱ şafrâ dirler ve bu nev^ce şuluca ⁷raḡiḡ ruṡûbet ḡarışur • ve ikincisine mirreⁱ muḡî dirler şarusına ⁸beñzedüġicün ve bu nev^ce balġamdan bir ġalîz ruṡûbet ḡarışur • ⁹ve üçüncisine kerrânî dirler kendeneye beñzer ve bu nev^c ¹⁰ol mezbûr iki nev^cden terkîb olunur ve ma^cidede mütevellid ¹¹olur • ve dördüncisine jencârî dirler zîrâ jencâr rengine [117a] ¹beñzer ve ol üç nev^cden bunun ḡarâreti artuḡdur ve ²ṡab^tatı aġu ṡab^tatına yaḡındur • ve ammâ balġam ṡab^tatı bir ḡılṡ ³dur kim ḡan olmaġa yarar zîrâ aşılda ḡandandır lîkin ṡab^tat ⁴anı tamâm bişürmeyüb durur • ve ġayrı ṡab^tisi beş nev^cdür • birine ⁵balġamı ḡuluv dirler ve bu nev^ce ḡan ruṡûbetinden birez ḡarışur ⁶anuñiçün ṡa^mı taṡlu olur • ve birine balġamı mâliḡ dirler ⁷ve bu nev^ce birez göyünmiş şafrâ ḡarışur anuñiçün ṡa^mı tuṡlu ⁸olur ve balġamuñ ḡamu envâ^cından bu nev^ci issidür • ve birine ⁹balġamı ḡâmîz dirler ve nev^c balġamı ḡuluvdandır lîkin ḡarâret ¹⁰taḡşirinden ḡaynamadı ekşiligi bu sebebdendir • ve birine balġamı ¹¹cafşî dirler ve bu nev^ce ekşi sevdâdan birez ḡarışur [117b] ¹anuñiçün ṡa^mı kekredür mâzû gibi ve balġamuñ ḡamu envâ^cından ²bu nev^ci keşfidür • ve birine balġamı tefih dirler zîrâ ṡa^mı yoḡdur ³ve bu nev^ce burüdet ve ruṡûbet ġalîb olubdur ve ḡamu envâ^cından ⁴bu nev^ci şovuḡdur • ve ammâ sevdâyî ṡab^tîdür her ḡılṡ kim göyner ⁵ġalîz sevdâsı ġayrı ṡab^tî olur • bes aḡlâṡuñ i^tibârınca ⁶taḡsîm itmek gerek çün aḡlâṡı bildürdük aḡlâṡ ġidâdan ne ⁷keyfiyyetile mütevellid olur • bilgil ki ġidâ ma^cideye varıcaḡ ⁸ol ḡadar bişer ki cevâba döner ve bu ḡâlde aña keylûs dirler • andan ⁹şoñra ma^cideyi baġıra def^c ider • ve ma^cideyle baġır arasında ince ¹⁰ṡamarlar vardır aña mâsarîḡâ dirler • bes keylûs mâsarîḡâdan ¹¹süzilür ve baġır anı ḡabül ider ikileyin bişürür • andan şoñra [118a] ¹laṡîfî köpük olur yüzine gelür şafrâyî ṡab^tî oldur ve ²keşîfî şîfl olur dibine çöker • imdî eger artuḡ bişerise ³ol şîfl de bir göynük nesne olur ve eger eksük bişerse ⁴içinde bir ḡâm nesne ḡalur • bes ol şîfl sevdâyî ṡab^tîdür ol ⁵göyünmiş laṡîfî şafrâyî ki ġayrı ṡab^tîdür ve keyfiyyeti sevdâyî ġayrı ⁶ṡab^tîdür ve ol ḡâm nesne ḡoz balġamdur ve bu cümleden ḡaşıl ⁷olan sâfirâḡ kim tamâm müsteḡaḡḡında bişmişdür ol ḡandur • ⁸ve Ebûkırâṡ buyurur • bilgil ki bu aḡlâṡuñ her birine sebebi ⁹fâ^cilî ve sebebi mâddî ve sebebi şüvî ve ġâyîṡî vardır • ḡanuñ sebebi ¹⁰fâ^cilisine mu^ctedil ḡarâretdür ve sebebi mâddîsi hem şalîḡ ve hem ¹¹mu^ctedil ġidâlar ve şarâblardur ve sebebi şüvîsi nazic fâzıldur yaⁿî [118b] ¹müsteḡaḡḡında bişmekdür ve sebebi ġâyîsi bedenüñ tefdîsi ve tartîbidür • ²ve şafrâyî ṡab^tîninüñ sebebi fâ^cilisi

mu^ctedil harâretdür ve şafrâyı ³ğayrı tabî^cinüñ sebebi fâ^cilisi yağlu ve tîz ve issi gıdâlardur ve sebebi ⁴şüvîsi ifrâtı nuzc ya^cnî çok bîşmekdür ve a^czâda ^cu^zv vardır ⁵kim anuñ tefdîsinde şafrâdan bir miqdâr gerekdür kim elbette kanı ⁶hem laîf ve hem rakîk kıla tâ ki tar yirden âsânlığıla geçe bes ⁷şafrânuñ sebebi gâyısı budur • ve balgamuñ sebebi fâ^cilisi takşîri ⁸harâretdür ve sebebi mâddisi bârid ve raṭb ve hām ve lezic gıdâlardur ⁹ve sebebi şüvîsi takşîri nuzc ya^cnî az bîşmekdür ve sebebi gâyısı ¹⁰budur kim bedeni hem tarṭib ide ve hem bedende gıdâ bulunmayıcak bedene ¹¹gıdâ ola • ve sevdâyı tabî^cinüñ sebebi fâ^cilisi mu^ctedil harâretdür [119a] ¹ve gıyırı tabî^cinüñ sebebi fâ^cilisi ifrâtı nuzcdur ve sebebi mâddisi ²harâret çok ve ruṭbet az ve gâliz gıdâlardur ve sebebi şüvîsi ³şifl olmaḡdur ve seyelân ve taḡlîl olmaḡdur ve a^czâda ^cu^zv ⁴vardur ki anuñ tefdîsinde sevdâdan bir miqdâr gerekdür elbetde ⁵bes sevdânuñ sebebi gâyısı budur ki ol a^czâya gıdâ vire • **6faşl a^czâyı bildürür ki umürü ⁷tabî^cıyyedür** • Câlînüs eydür bilgil ki a^czâ didügümüz cismlerdür ⁸ki anuñ tevellüdi aḡlât mizâcınıñ evvelindendür • nitekim aḡlât ⁹daḡı cismlerdür ki tevellüdleri erkân mizâcınıñ evvelindendür • ¹⁰ve a^czânuñ bir kısım re^cisler ve gıyırı re^cislerdür daḡı iki ¹¹kışmdur • bir kısım re^cislerüñ hizmet-kârıdur ve bir kısım [119b] ¹re^cislerüñ hizmet-kârları degüldür • ve bu kısım ikidür • bir kısım ²merüsdur ve bir kısım gıyırı merüsdur • ammâ ol a^czâ kim ³re^cislerdür anlardur kim her beḡâyı şahşdan ötürü ve hem beḡâyı nev^cden ⁴ötürü mebâdî-i kuvveye aña yavlaḡ muḡtâcdur • imdî ol re^cis ⁵u^zvlar kim beḡâyı şahşdan ötürü ve hem mebâdî-i kuvâ aña ⁶yavlaḡ muḡtâcdur anlar üç ^cu^zvdur • biri yürekdür zîrâ ⁷kuvveti hayvânuñ mebdē^cidür • ve biri dimâğdur zîrâ ki hiss ⁸ve hareket kuvvetinüñ mebdē^cidür • ve biri bağırdur zîrâ ki taḡdiye ⁹kuvvetinüñ mebdē^cidür • ve ol re^cis ^cu^zvlar kim beḡâ^ci nev^cden ¹⁰ötürü mebâdî-i kuvâ aña yavlaḡ muḡtâcdur yine bu üç ¹¹u^zvdur lîkin ünseyeyn daḡı biledür zîrâ beḡâ^ci nev^c aña [120a] ¹mensübdur • ve ol ^cu^zvlar kim re^cis ^cu^zvlaruñ hizmet-kârıdur ²ve hissüñ ve hareketüñ kuvvetlerin dimâğdan tâ cemî^ci a^czâya degin ³anlar iledürler • ve biri avirde ya^cnî gıyırı müteḡarrik tamarlardur kim ⁴bağıruñ hizmet-kârlarıdur ve taḡdiye kuvvetin bağırdan ⁵tâ cemî^ci a^czâya degin anlar iledürler • ve biri ev^cıye^ci menî ⁶ya^cnî menî kablarıdur zîrâ ünseyeynüñ ve zekerüñ hizmet-kârlarıdur • ⁷ve ammâ a^czâyı mer^cüse oldur kim kuvâ a^czâyı re^ciseden ⁸aña cârî olur iki bögrek ve talaḡ ve öyken gibi • ve ammâ ol ⁹a^czâ ki hâdim degül ve mer^cüs daḡı degül sünükler ve kemirdekler ¹⁰gibi • zîrâ bunlaruñ her birinde bir garîzî kuvvet vardır ki kendüye ¹¹maḡşüşdur lîkin a^czâyı re^cisden daḡı anlara bir dürlü kuvvet [120b] ¹âyid olur • ve daḡı bilgil ki cemî^ci a^czâ iki kışma münḡaşırdur • ²bir kısım a^czâyı münferidedür ve aña müteşâbih daḡı dirler • ³ve bir kısım a^czâyı mürekkebedür ve aña ilye daḡı dirler • ⁴ve a^czâyı müfredde anuñ maḡşüş cüzvine key nazar kılasın ⁵ve göresin külliye müteşârikdür isimde daḡı ḡadde daḡı • ve a^czâyı ⁶mürekkebe bunuñ ^caksincendür ya^cnî ne isimde müteşârikdür ve ne ḡadde • **7faşl • kuvâyı bildürür** • Ebūkrâṭ eydür • ⁸bilgil ki kuvâ üç kışmdur • tabî^cdür ⁹biri bağırdur • ve hayvânidür biri yürekdür • ve nefsanîdür biri dimâğdur • ve ammâ kuvvâyı ¹⁰tabî^cinüñ kimi hâdime ve kimi maḡdūmedür • ve maḡdūmesi iki ¹¹kışmdur ikisi daḡı gıdâda taşarruf ider kimi beḡâ^ci şahşdan ötürü [121a] ¹ve kimi beḡâ^ci nev^cden ötürü • ol kim beḡâ^ci şahşdan ötürü taşarruf ²ider iki kuvveddür biri gâziye ve biri nâmiyedür • ve ol kim ³beḡâ^ci nev^cden ötürü taşarruf ider ol daḡı iki kuvveddür ⁴biri müvellide ve biri muşavviredür • imdî beḡâ^ci şahşdan ⁵ötü-

ri taşarruf iden iki kuvvetün biri ki gâziyedür gıdâyı 6tağyır ider ve her bir 7uızva gıdâyı müşâbehete virir tâ ki 7ol gıdâyı aña bedel mâ-yetaħhâllel ola • ve biri ki nâmiyedür 8bedenüñ aqtârın tenâsûbî tabî'inüñ mücibince ziyâde kıılır 9tâ ki neşvün tamâmına degin irişe • ve beķâ'î nev'eden ötüri 10taşarruf iden iki kuvvetün biri ki müvellidedür iki kıısmdur • 11bir kısmı meniye zekerde ve daħı ünşeyeynide ħâşıl kıılır • ve bir [121b] 1kısm menî icindeki kuvvâyı tafşıl ider ve temzicleri 2uızvlar 2mücibince mizac mezac karışdırmak ve bu kuvvetü 3l-muğayyiret 3ü'l-ulâ dirler • ve biri muşavviredür ki 4uızvlaruñ 4taħtîleri ve teşkiyyeleri andan şâdır olur ve bu kuvvet 5ü'l-muğayyeret 5ü's-sâniye dirler fe-tebarik Allahü ahsenül'l-ħâliķin • 6ve ammâ ol kuvvâyı ħâdime biri câzibe ve biri mâsike ve biri 7hâzime ve biri dâfi'adur • ve kuvvâyı tabî'iyete bunlardur • 7ve ammâ kuvvâyı ħayvânî ki vardur yüregün müteħarrik tamarlaruñ 8inbisâtları ve inķibâzları taşırardan yürece şovuk yil 10doķmur ve inbisât vasıtayıla yüregün düdünlü buħârları 11taşıraya çıkar • ħavf ve ħâzab ve ferâħ ve hüzn ve muħabbet [122a] 1ve ba'z yine bu kuvvâ fi'lerinden olur • ammâ kuvvâyı nefsâniyye 2iki kısmdur • biri müdrike ve biri muħarrikedür • ve müdrike iki kısmdur • 3bir kısm zâhirdedir ki sem' ve başar ve şem ve zevķ ve lemsdür • 4ve bir kısm bâınadur ki ħissi müşterek ve ħayâl ve mutaşarrıfa 5ve ħâfızadur • imdî ħissi müşterek oldur kim cemî' şüvire-i 6maħşüsa aña müte'eddî olur ve bu kuvvetün maħalli muķaddemi dimâġ 7tecvifinüñ 8evvelidür • ve ħayâl oldur kim hiss müşterek şüvire-i 8maħşüsdan kabûl itdügi ġâyib olduġundan soñra anı şaklar 9ve bu kuvvetün maħalli muķaddem-i dimâġ tecvifinüñ âħiridür • ve mutaşarrıfa 10oldur kim şüvire-i maħşüsdan anün cüzvi ma'ânilerinde hem 11terķibile ve hem tafşilile taşarruf ider şöyle ki bir kişi [122b] 1taħayyülile fehm ider ki iki başlu kişinüñ bedeninde iki baş terķib 2olubdur ya şöyle fehm ider ki başsuz kişinüñ başı bedeninden 3gidibdür ve bu kuvvetün maħalli dimâġuñ mutavassıt tecvifindedür • 4ve vehm oldur ki maħsüsâta ta'alluķ olan cüzvi ma'âniler 5anuñıla idrâk ola ya'nî muvâfiķat ve muħâlifet şadâķat 6ve 'adâvet gibi ve bunuñ maħalli daħı dimâġuñ mutavassıt tecvifindedür • 7ve ħâfıza oldur kim vehmle idrâk ma'âniyi ħıfz ider 8ve bu kuvvetün maħalli mu'ahħarı dimâġdur • ve kuvveti müteħarrike daħı iki 9kısmdur • biri bâ'ite ve biri fâ'iledür • kuvveti oldur kim 10insânüñ ħareketin menfa'atinden yaña yâħod zannı menfa'atden 11da'vet ider ve tecennübi mazarratdan yaña daħı da'vet ider [123a] 1ħ'oh zannıla olsun ħ'oh taħķiķile • ve fâ'ile oldur kim 2aķlı 2isti'mâl ider ve müdebbiri a'zâm kuvveti fâ'ile'î bânitenüñ emrine 3mu'tî'e kıılıbdur elâ lehu'l-ħalku ve'l-emru fe-tebârek Allahu rabb 4ü'l-alemîn • **fasl umûri tabî'inüñ 5ķalanındadır** • Câlînüs eydür • bilgil ki umûri tabî'iyeye baķiyyesinüñ 6biri kuvvâdan şâdır olan fi'lerdür ve biri ervâħdur 7ve biri esnândur ya'nî âdem başları ve biri elvân ve biri 8saħne ve biri zekerle ünşâ arasında fark itmekdür • ammâ 9ef'âl ibtidâsı i'tibârınca iki kısmdur • bir kısm müfred ve bir 10kısm mürekkebdür • müfredi fi'el oldur kim bir kuvvetile tamâm olur 11kuvveti câzibenüñ cezbi gibi ve kuvveti mâsikenüñ imsâki gibi [123b] • 1ve daħı mürekkebi fi'el oldur kim iki

kuvvetile tamām olur • biri kuvveti ²cāzibe ve biri kuvveti dāfi⁶adur • ve ammā ervāh laṭif ³cismlerdür ahlāṭuñ laṭif buḥārılarından ḥāşıl olur • ⁴ve ervāh üç kısımdur • biri ṭabī⁷idür ve maḥallı bağırdur ve ʿurūkı ⁵ğayı davārib yaⁿi hareketatsız tamarlar içinden nüfūz ider ⁶tā cemī⁷ bedene degin • ve biri ḥayvānīdür ve maḥallı yürekür ve ʿurūkı ⁷ḍavārib yaⁿi hareketli tamarlar icinden nüfūz ider tā ki ⁸cemī⁷ bedene degin • ve biri nefsanīdür ve maḥallı dimāğdür ve siñirler ⁹içinden geçer tā cemī⁷ a⁶zāya degin • ve ammā esnān yaⁿi ¹⁰insānuñ yaşı dört baḥşdur • evvelki baḥşı sinnūnū⁷n-nümüvvdur ¹¹ve nümüvv artuğdur zīrā bu sinde insānuñ bedeni ve kuvveti ve hüsnī dāyimā [124a] artuğdur • ve bu sinnūñ intihāsı yigirmi yaşıñ yakınına degindür ²ve bu sinde ḥarāret ve ruṭbet gālib olur • ve ikinci baḥşı sinn ³u¹-vuḳūfdur yaⁿi durmak zīrā beden bu sinde kemāline irişür ⁴daḫı durur ne artar ne eksilür • bu sinnūñ intihāsı ⁵otuz altı yaşıñ yakınına degindür ve bu sinde ḥarāret ve yubūset ⁶gālib olur • ve üçüncü sinnu⁷l-kuḥüle yaⁿi kırğıllık ve bu sinde ⁷insān gerüye döner • bu sinnūñ intihāsı altmış yaşıñ yakınına ⁸degindür ve bu sinde burūdet ve yubūset gālib olur • ve dördüncü ⁹baḥşı sinnu⁷ş-şuyūḥe yaⁿi kocalık bu sinde noḳşānuñ eşeri ¹⁰aşikāre olur • ve bu sinnūñ intihāsı ʿömrūñ āḫirine degindür ¹¹ve bu sinde hem burūdet ve hem ḡarīb ruṭbet gālib olur [124b] • ¹ve ammā elvān yaⁿi beñizlerdedür beden aḳlığı balğamdan ve kızılığı ²ḳandan ve ḳaralığı sevdādan ve şarılığı şafrādan • ve ammā ³saḥne⁸⁵ bedenūñ cildidür⁸⁶ semüzlik ve aruḳlık cihetinden • imdi ⁴semizlik eger et cihetinden olursa bes ḥarāret ve ruṭbet ⁵gālibdür eger yağ cihetinden olursa burūdet gālibdür • ⁶ve aruḳlıkda eger beñiz kararağusa ḥarāret ve yubūset gālibdür ⁷eger ki aḳ ise burūdet ve yubūset gālibdür • ve ammā zekerile üñşā ⁸arasında fark itmek oldur kim erūñ ḥarāreti ve yubūseti ⁹artuğdur ve dişinūñ burūdeti ve ruṭbeti artuğdur • ¹⁰faşl • bu faşl ¹¹teşriḥ beyān ider on bir faşldur **evvel ki faşl sūñükler** [125a] ¹**bildürür** • ve daḫı Cālīnūs ḥakīm buyurur kim sūñüklerūñ birbiriyle ²iki dürlü ittişālleri vardur • bir dürlüsü oldur kim hareket ³anuñıla temām olur ve buña mafşal dirler yaⁿi bendükşe • ⁴ve bir dürlüsü oldur kim hareket anuñıla temām olmaz ve buña ⁵lahām dirler yaⁿi bitişük • ve mafşal daḫı iki dürlüdür • birinūñ ⁶hareketi āşikāre degüldür baş sūñügünūñ derzleri yaⁿi ⁷yivleri gibi • ammā ol mafşal kim hareketi āşikāredür üç ⁸şınfdur • bir şımfı oldur kim iki sūñügün biri-sinde bir ucu ⁹çuḳur olur ve birisinūñ dügmeye beñzer degirmi olma başı ¹⁰vardur ve ol bir sūñügün degirmi başı ol bir sūñügün çuḳurına ¹¹girür ve çegzinür yan başınuñ sūñüki gibi • ve sūñüklerde [125b] ¹sūñük vardur ki ḳatıdur ve içi ṭoludur ve başı kendüendür ²ulama degüldür • sūñük var kim yumşaqdür ve içi mücevvedür ³ve başı ulamadır kendüden degüldür • ve bir şımfı oldur kim ⁴iki sūñük birisinūñ çuḳurına seheldür deriñ degüldür ⁵ve birisinūñ başı alçaḳdur ve sūñük var kim başı sivridür ⁶degirmi degüldür • ve bir şımfı oldur kim iki ḳanatlıdur ⁷ve ḳanatları birbirine kilidlenmişdür oñurğa sūñükleri gibi • ⁸ammā ol mafşal kim hareketi āşikāre degüldür ol daḫı ⁹üç şınfdur • bir şımfına şāne dirler ve bir şımfı

85 Orijinal metinde “saḥfe” olarak yazılıdır.

86 Orijinal metinde “celdidür” olarak yazılıdır.

ancılayındur kim ¹⁰iki bıcaķuñuñ⁸⁷ dişleri birbirine gire kilidlene yaħod azan ¹¹dendānesi gibi nitekim alın sūñūkidūr • ve bir şımfı ancılayındur kim [126a] ¹iki yufa ucları biri biri üstine binmiş ola ve laħamlanmışdur ²ulaķ üstindeki sūñūgūñ birisi gibi • ve bir şımfı şuncılayındur ³kim iki sūñūgūñ birisi birisinin uķurında eşlenmiş ola ⁴dişler gibi • ve bilgil ki insān bedeninde boğurtlaķdađı ve ⁵bögrekdeki kemürdek şekil iki pāre sūñūkden ayrı ⁶izām-i simsemāniden⁸⁸ yaˆnī küñcīde beñzer uvacık sūñūklerden ⁷ayrı ve iki omuz başındađı iki kiķirek sūñūkden ayrı iki ⁸yüz kırık sekiz pāre sūñūk vardur • başda altı pāre • ve ⁹iki şaķaķda birer pāre • ve üstün eñede on beş pāre ¹⁰ol sūñūkile kim başla bile müşterekdür • ve aşıađa eñede ¹¹dört pāre • ve dişlerde otuz iki pāredür • ve iki elde altmış [126b] ¹pāre • ve köprücekte ve göğüsde ve eyegüde ve aşıuķda otuz ²pāre • ve oñurđa boğunlarında ve ucada ve eˆal-i sırcada yaˆnī berecede ³ve sekirdende otuz pāre • iki yüz kırık sekiz pāre sūñūkler ⁴bunlardur • ammā başdađı altı pāre sūñūk ikisi yāfūħda ⁵yaˆnī depededür ve ikisi dađı yumşaqđur ve şaķaķ üstündeki ⁶derzde yaˆnī yivde ulaşıuķdur ve ol yive derz-i ziccī ⁷dirler • ve bir pāresi başuñ ardında debenūñ iki sūñūğine ⁸ulaşıuķdur ve aña azmūˆn-nuķre dirler yaˆnī eñse ⁹sūñūđı • ve bir pāresi başuñ alınındadır ve depenūñ iki sūñūğine ¹⁰ulaşıuķdur ve aña azmūˆl-cebhe dirler yaˆnī alın sūñūđı ¹¹dirler ve derzine derz-i ikilīlī dirler • ve bir pāre başuñ [127a] ¹sađ yanındadır ve depenūñ sađ sūñūğine ulaşıuķdur ²ve birisi depenūñ şol sūñūğine ulaşıuķdur ve iki ulaķ bu ³iki sūñūk[de]dür • başdađı altı pāre sūñūk budur • ve ammā iki ⁴şaķaķdađı iki pāre sūñūgūñ her biri bir şaķađuñ sacanaķları ⁵üstine kapanmışdur ve aña zec dirler ve her birinūñ ⁶birer egrice yiri vardur ki ulaķdan yaña ulaķ ⁷sūñūğine ulaşıuķdur ve aşdan yaña aş sūñūğine ⁸ulaşıuķdur • ammā üstün eñedeki on beş pāre sūñūgūñ ⁹biri oldur kim dibi üstün eñede ve depesi başuñ ¹⁰sūñūkleri altındadır direk gibi başuñ sūñūklerin ¹¹götüren bu sūñūkdür ve bundan ötürü bu sūñūke başla eñe [127b] ¹ortasında müşterek dirler • ve altı pāresi iki gözdedür ²zīrā her gözde üç pāre sūñūk vardur • ikisi iki yañaķda ³dur • ve ikisi burundadır • ve bu iki pāre altında iki pāre dađı ⁴vardur delüklü ve delükleri amađa geđer • ve iki pāresi ⁵ol iki sūñūkdür kim dişler anuñ içinde olur • üstün⁶eñeye maħşūş olan on dört pāre sūñūk budur • ⁷ve aşıađa eñeye dört pāre sūñūkdür • ve dişler otuz ⁸iki pāredür on altısı üstün eñede ve on altısı aşıađa ⁹eñededür • ve ammā iki eldeki altmış pāre sūñūk otuzı ¹⁰bir elde ve otuzı bir elde-dür • ve ol otuz sūñūkūñ bir pāresi ¹¹adud yaˆnī bāzudur ve bu sūñūkūñ aşıra yaña küzcedür [128a] ¹ve yuķarudan yaña başı degirmidür ve omuz uķurına girübdür ²ve aşıađadan yaña ucında iki uķur vardur birisine ol ³sūñūkinūñ ucu girür ve birisine ubuđuñ ucu girür • ⁴ve iki pāresi oldadır zenedūˆl-aˆlā dirler oluñ üstün⁵sūñūkidür ve birisine zenedūˆl-esfel dirler ve oluñ ubuđıdır • ⁶ve sekiz pāresi rusgāda yaˆnī bilekdedür • ve dört pāresi aya ⁷daradıındadır • ve on beş pāresi barmaķlardadır her barmaķda ⁸üç pāredür ki selāmiyyāt dirler • ve ammā göğüsdeki ve ⁹eyegüdeki ve aşıuķdađı otuz toķuz pāre

87 Orijinal metinde “bıcaķuñuñ” olarak yazılıdır.

88 Orijinal metinde “simsānīden” olarak yazılıdır.

süñükdür • ikisi ¹⁰terkövada ya'nî köprücekte • ve biri kaşsuñ ya'nî döşüñ ¹¹süñükleridür • ve on dört üstün eyegüldür kim yedisi [128b] ¹döşüñ sağ yanında ve yedisi şol yanındadır ve arkadın yaña ²ucları oñurgaya ulaşuğdur ve göğüsden yaña kemürdekden ³başları vardır ve döşe ulaşuğdur • ve bu on dört ⁴eyegüden aşığa on eyegü dağı vardır her cānibde biter kışacuk ⁵eyegüdür döşe irişmez ve bu on eyegüñüñ en aşığası ⁶kasuk süñüğine yakındır ve aña muttaşıl olan süñükler ⁷altı päre süñükdür • ve ammā oñurgadağı ve ucadağı ve e'ālī-i ⁸sırcadağı otuz päre süñüklerüñ yedisi boyun boğunıdır • ⁹ve on ikisi arka boğunıdır • ve beşi uca boğunıdır • ve bu ¹⁰beşden aşığa iki yan başı süñüğü ortasında bir yaşşı süñük ¹¹vardur kim arka altında büñyād gibi döşenmişdür ve yan başıñuñ [129a] ¹iki süñüğü anuñ üstinde terkīb olubdur ve bu süñüğüñ adı ²kañatdur ve Türkce sekinden dirler ve bu süñük üç päre ³süñükden telīf oluñur • ve üç ⁴uşuşdur ya'nî üç ⁵boğundur • ammā iki ayakdağı altmış päre süñük ki her otuz ⁶bir ayakdadur • ve bu otuzuñ biri uyuluk süñügidür ve bedende ⁷bundan büyük süñük yoğdur • ve ikisi baldırdadır • ve biri ⁸tobuğda • ve biri ökçede ya'nî altındadır ve aña zevrak dirler ⁹zīrā zevrağa beñzer • ve rusğada ya'nî ökçeyile darağ ortasında ¹⁰üç päre süñük var • ve beşi ayak darağında • ve on ikisi ¹¹dört barmağda her birinde üçer ve ikisi baş barmağda • ve ikisi dizde ¹²ve bedenüñ heb süñüğü budur • **fasl** [129b] • **İkinci faşl siñirler teşrihindedür** • Ebükırāt sözlerinden ²nağl olunur • şöyle buyurur ki siñir iki kısmdur • bir kısım dimāğdan ³ya'nî beyniden • anlar yedi ciftdür • evvelkī cifte ecvef dirler ⁴zīrā içi mücevvedür • ve bu cift muğaddem-i dimāğüñ iki tecvīfinüñ ⁵yanlarından ibtidā ider ve iki göze varur ve rüh-ı nūr-ı başır ⁶ya'nî gözüñ nūrı anuñ tecvīfinden geçer • ve ikinci cift evvelki ⁷ciftüñ ardından ibtidā ider beyni içinden ve iki göze yayılır ⁸ve gözlerüñ hareketi anuñıladur • ve üçüncü cift zevkī dirler ⁹ve bu ciftten çok siñirler buluñur • kimi kulağ ardından çekilür ¹⁰çeñenüñ bendükşesine varur • ve kimi dağı iki şakaquñ ¹¹sacanağlarına yayılır ve andan geçer üstün çeñenüñ derzine degin [130a] ¹ve andan üstün dudağa ve yüz derisine yayılır • ve kimi dil ²üstündeki perdeye yayılır ve dile zevkī hissini virür • ve kimi ³aşığa çeñe dişlerinüñ diplerine ve aşığa dudağa yayılır • ⁴ve dördüncü ciftüñ ibtidāsı üçüncü ciftüñ ardından ⁵ve biri biriyle kavuşduğı hālde ümm-i cāfiye geçer ve ümm-i cāfiye ⁶kafanuñ depesine degin iç yüzünden varur ve biri birinden ⁷ayrıldığı hālde aña ulaşur ve aña zevkī hissini virür • ⁸ve beşinci cift muzā'afdur ya'nî eklenmişdür • birine ⁹aşabü's-semme' ya'nî ki eşitmek siñiri dirler ve bu siñir ilerüden ¹⁰ibtidā ider ve iki kulağüñ delüğine girür ve içinde döşenür • ¹¹ve biri girüden ibtidā ider ve üçüncü ciftüñ ba'zı aqsāmına [130b] ¹karışur andan aşı çeñeyi hareket indüren yaşşı sacanağına ²ulaşur • ve altıncı cift eñse çukuru katında bir yiv vardır kim ³aña derz-i dālī dirler zīrā ki dala beñzer ve ol yivüñ ⁴āhirinde iki delükden çıkar her biri bir delükden ol arada ⁵üçüncü ve yedinci ciftten bir kaç siñir vardır bile birikürler • ⁶bes bu cümleñüñ ba'zısı dirsekdeki yaşşı sacanağlara varur • ⁷ve bir büyük budacağı boyun içinden geçer ve andan bir kaç siñir ⁸budağlanur ve boğurtlağa mahşüş sacanağlara varur ve anlara ⁹yayılır • ve bağıyyesi göğüse iner ve göğüsde bir kaç bölük olur • ¹⁰bir bölüğü yukarıya döner ve boğurtlak sacanağlarına varur ¹¹ve bunlar a'sşab-i rāci'at iki fevkdiler ya'nî yukarıya [131a] ¹döner siñirler • ve bir bölüğü öykene ve yürece ve hulküma ve göğüsüñ ²iç yüzindeki hicāba ya'nî perdeye yayılır • andan ma'ide ağzına ³varan siñir bir

siñirdür hemân ve bir olmakdan murâd budur ⁴tâ ki kalan siñirlerden buñuñ hissi artuğ ola • ve ammâ ⁵iki bögrege dönen siñir murdar ilikden çıkmış siñirlere ⁶karışur • ve yedinci ciftüñ ekşerî diledüğü sacanağlara ⁷yayılır • ve ammâ ol kısım ki nuhâ^cdan biter yigirmi ciftdür • ⁸sekiz cifti boyun boğunlarından biter • ve on iki cift ⁹gögüse karışur oñurğa boğunlarından biter • ve beş cifti ¹⁰bil bağlarından biter • imdî bu siñirler dañı murdar ilikden ¹¹taşıraña hey^etile çıkar beyân idelüm • Ebûkırâ^t eydür [131b] • ¹bilgil ki her boğunuñ kavuşduğı yerde murdar ilikden bir cift ²siñir çıkar biri sağdan yaña varur ve biri şoldan yaña ³varur • ammâ boyun boğunlarından çıkan sekiz ciftüñ birisi ⁴boyunuñ üstün boğunında bir delük vardır andan çıkar ⁵ve başdağı sacanağlarda müteferriğ olur hemân • zîrâ ol ⁶delük tar olmağın bu cift kiçerek olur • ikinci cift evvelki ⁷boğunuñ ara yirinde boş yir vardır andan çıkar ve baş derisine ⁸ulaşur ve aña lems hissini virür • andan iki gözdeki ⁹ve iki yañağdağı sacanağlara varur tâ ki bu sacanağlara hem hiss ve hem ¹⁰hareket virür • ve üçüncü cift ikinci boğunıla üçüncü boğun ¹¹arasından çıkar ve iki kısım olur ve ol oldur kim baş [132a] ¹derisine hiss virür ve boyun ardındağı sacanağlara hem hiss ²ve hem hareket virür ve bir kısım kulağlar çevresindeki sacanağlarda ³yayılır • ve dördüncü cift üçüncü boğunıla dördüncü boğun ⁴arasından çıkar ve boyun içindeki ve baş içindeki ve bil ⁵üstündeki sacanağlara hem hiss ve hem hareket virür • ve beşinci ⁶cift dördüncü boğunıla beşinci boğun arasında biter ve iki kısım ⁷olur biri büyük ve biri kiçi • kiçisi yukarudan yaña meyl ider ⁸ve dirsege degin varur • büyüğü dañı iki kısım olur • bir kısım ⁹bil boğunlarınıñ üstündeki yaşşı sacanağlara varur ve andan ¹⁰başuñ ve boyunuñ ic yüzüñdeki sacanağlara degin ulaşur • ve bir ¹¹kısmı bilden çıkan altıncı ciftüñ ba^zı eczasıyla karışur [132b] ¹ve döner tâ gögüsün ic yüzindeki hicâb ortasına degin • ²ve dañı altıncı cift beşinci boğunıla altıncı boğun ortasında ³biter • ve dañı yedinci cift altıncı boğunıla yedinci boğun ortasında ⁴biter • ve dañı sekizinci cift yedinci boğunuñ altından biter • ve ⁵bu siñirler dükeli biri biriyle tolaşur • bilden çıkan siñir ⁶lerden bir budak döner ve bu tolaşuğ siñirlere kavuşur • ⁷andan şoñra bu cümle siñirler kim vardır döner tâ ki ⁸sünük dibine degin ve kola ve bilege ve elün ucuña degin ⁹varur • ve ammâ ol siñirler kim küz karşısındağı oñurğa ¹⁰boğunlarından çıkar on iki ciftdür • evvel cift arkanuñ ¹¹evvelki boğunıyla ikinci boğun ortasından çıkar • ve bu ciftüñ [133a] ¹ba^zısı eyegü arasındadır sacanağlara ve ba^zısı bil sacanağları ²dibinde yayılır • ve ba^zısı yukarıya döner ve ele degin varur • ³ve ikinci cift ikinci boğunıla üçüncü boğun ortasından biter • ⁴ve ba^zısı karunuñ ve koluñ derisinde yayılır ve ikisine ⁵dañı hiss virür • ve bākîsi iki kısım olur • biri birez ilerü ⁶varur eyegüler ortasındağı sacanağlarda ve göz üstündeki ⁷yumşak sacanağlara yayılır • ve bir kısım bilün ve omuzuñ sacanağlarında ⁸yayılır • ve kalan on ciftüñ hükmi yine buncılayındur ⁹yaⁿı ol iki cift yayıldığı gibi ol a^zâda anlar dañı ¹⁰eyle yayılır • ammâ bil boğunlarından çıkan beş ciftüñ iki hâli ¹¹var biri ^eam ve biri hâş • ammâ ol hâl kim ^eamdur oldur kim [133b] ¹bu beş ciftten bir kaç budak bulunur ve ortadan yaña ve bilün ²cemî^t sacanağlarına degin yayılır ve öñdin yaña karın üstündeki ³sacanağlarda ve iki yan başındağı sacanağlarda yayılır • ammâ ⁴ol hâl kim hâşdur oldur kim aşğağı iki boğundan iki ⁵büyük siñir biter ve ikisi dañı iki baldıra degin varur ⁶ve anda bu iki cifte iki kiçerek siñir karışur • bu iki kiçerek ⁷siñirün birisi bilün üçüncü büyük boğunuñ delügin-

den ⁸biter ve birisi sekirdenüñ evvelki delüğinden biter • bes bu siñirler ⁹tağıldığı hâlde bir kısım yan başınuñ bendükşesini hareket ¹⁰itdüren sacanaqlarda yayılır ve bir kısım baldıra degin iner • ¹¹ammā sekirdenden çıkan dört çift siñirüñ bir çift [134a] ¹ol baldıra varan siñirlerle bile qarışur ve baldıra ²degın varur • ve üç çift maḳcaddağı ya^cnī şofradağı ³sacanaqlara ve zekerdeki ve meşānedeki ol yire maḳşüş ⁴sacanaqlara yayılır • **faşl** • **5üçünci faşl hareketsüz tamarlar şerhindedür** • Cālīnūs ve Ebū ⁶Alī Sīnādan naḳldür ki eydür • kebidden ya^cnī kavuḳdan tamar ⁷ḳopar yiri muḳa^car-ı kebidden ya^cnī çak çukur yirinden ibtidā ⁸ider • ve bu tamaruñ adı ecvefdür • zīrā bedenüñ tamarlarından ⁹bunuñ tecvīfi büyükdür • ve ammā ol tamar kim aña bāb dirler ¹⁰bağır içinde bulunur • ve andan beş tamar budaklanır • beşi daḳı bağırüñ ¹¹beş ucına degın ulaşur • andan şoñra ol beş tamarıdan [134b] ¹muhtelif budaklar bulunur ve bu budaklardan sekiz degirmi tamar ²me^cā-i iṣnā ³aşeriyyeden yaña egilür • ve bu sekiz tamarıdan kiçirek ³iki tamar ayrılır • biri em^cā-i iṣnā ⁴aşeriyyeye ol bir bağarsuḳdur ⁴kim uzuñluğı on iki barmaḳdur ve biri ma^cidenüñ ol yanına ⁵ulaşur kim bevḳabūñ öñidür • ve altı büyük tamaruñ birisi ma^cidenüñ ⁶sağ yanına ulaşur • ve ikincisi talaḳdan yaña yönelür ve ⁷talaḳa ulaşmadın andan bir büyük budak ayrılır ve ma^cidenüñ ⁸şol yanına ulaşur ve bir budacağı talaḳuñ çukurına ulaşur ⁹ve ol aracuḳda bulunur • bir cüzvi talaḳuñ başına degın varur ¹⁰ve bir cüzvi talaḳuñ ucundağı cüzvlere • ve üçüncüsü me^cā ¹¹ortasındağı tamarlaruñ büyük cüzvlerine ulaşur • ve dördüncü [135a] ¹maḳcaduñ küz yerine ve qarınuñ ic perdesine degın ulaşur • ²ve beşinci ḳolon dedükleri bağarsuḳuñ çevresindeki tamarlaruñ ³yollarında bulunur ve daḳı çok tamarlar içinde bulunur tā ki me^cā-i ⁴şāyimeye degın varur • ve bu tamarlar cemī^c me^cā-i daḳıḳ ve me^cā-i ⁵ḳolon icinde bulunur bāb tamarından bulunur • ammā ki ecvef didükleri ⁶tamarıdan bulunan tamarlaruñ keyfiyeti budur kim kebidden çok ⁷tamarlar bulunur ve bu tamarlar ol kebidüñ küzce yerinden yayılır ⁸ve kebidden az taşıra varıcaḳ iki kısım olur • biri ⁹ince ve biri yoḳun • ve ol kısım kim yoḳundur bedenüñ ¹⁰aşaḳasına degın varur tā ki bedenüñ aşıḳa a^czāsın şuvara • ¹¹ve ol kısım kim incedür bedenüñ yuḳarusına degın varur tā kim [135b] ¹üstün şuvara • ve ammā ol kısım kim yuḳarudan yaña meyl ider ²bağır üstündeki perdeye degın varur ve aña ulaşur • ve ol ³arada andan iki tamar buluñur ve perdede yaluñuz tā ki aña ḳıdā ⁴vire ve ḳıcbdan geçüre • bes andan incecük tamarlar bulunur ve ⁵gögüsdeki bulunur perdeye ve yürek ḳabına ulaşur • andan şoñra ⁶tüşe didükleri yerde yayılır • ve andan bir büyücek budak ⁷yürek ḳulaḳına degın varur ve üç kısım olur • bir büyük kısım ⁸yüregüñ sağ tecvīfine varur • ve bir kısım yüregi taşırardan ⁹çevirür ve içinde yayılır • ve üçüncü kısım gögüsüñ aşıḳasına ¹⁰degın ulaşur ve andağı cislere ḳıdā virür ve gögüsden terḳovaya ¹¹ya^cnī köprücege degın toḳru varur • ve ol arada bir yol vardır [136a] ¹ol yolda budak budak olur ve terḳovaya yakın olan cisimleri ²iki cānibden şuvarur • ve bir ḳac budak andan taşıraya çıkar ³tā ki ol içerdeki a^czāya qarşu sacanaqları daḳı şuvara • ⁴ve ḳoltuḳa qarşu varıcaḳ andan bir ulu budak taşraya ⁵çıkar ve iki kısım olur • biri ḳoltuḳ altından şaḳdan ⁶yaña sağ ele varur • ve biri yine ḳoltuḳ altından şoldan ⁷yaña şol ele varur ve bāsālīḳ tamarları budur • ⁸ve terḳovanuñ orta yerine qarşu varıcaḳ iki kısım olur • ⁹biri şaḳdan yaña ve biri şoldan yaña varur • ve her biri yine ¹⁰iki kısım olur • biri omuz ortasına çıkar ve ḳoluñ taşıra ¹¹yanından iner tā ele degın ve bu tamarı kīfāl dirler • ve bir kısım

[136b] ¹dağı her cânibden iki kısım olur • biri boyun içinden biter ²ve dik yukarıya varur ve kafa içine girür tâ ki kafa içindeki ³beyni ve yirleri şuvara ve boyundan beyniye gider • andan bir ⁴kaç uçacak tamarlar ayrılır tâ ki boyunun iç yüzündeki ⁵a'zâyı şuvara ve buña vedec-i gâyır dirler • ve kalanı ⁶boyunun taşıra yüzünden dik yukarıya varur ve bir kaç ⁷kısım olur • ba'zısı boyunda ve başda yayılır • ve ba'zısı yüzde ⁸ve gözde ve burunda yayılır tâ ki bu a'zaları şuvara ve buña ⁹vedec-i zâhir dirler • ve bilgil ki omuz üstinden gelen tamarlardan ¹⁰bir kaç tamar ayrılır tâ ki ¹¹adıduñ taşıra yüzün şuvara • ¹²ve koltuklardan yaña olan tamarlardan dağı bir kaç uçacak [137a] ¹tamar ayrılır tâ ²adıduñ iç yüzün şuvara ve dirsek ³katında her birisinin uçacak tamarları bir arada derilür • ⁴ve biri kürek ve koltukdan yaña gelen tamarlardan bir kısım ayrılır • ⁵ve omuz üstinden gelen tamarun bir kısmı koluñ taşıra ⁶yüzünden uzanur ve üstün koluñ üstine çıkar ve buña ⁷hablü'z-zirâ dirler • ammâ koltukdan yaña gelen tamarun ⁸bir kısmı ol dağı bir kaç budaklar olur ve koluñ iç yüzünde ⁹yayılır çubuğun aşağı ucuna degin • ve bu kısımdan bir tamar ¹⁰ayrılır ve bu ol tamar dur kim aşağı sırca barmağıyla yanındaki ¹¹barmağ arasında ayanun taşıra yüzünde ve bu tamara useylim ¹²dirler • ve ammâ ecvefün ol kısım kim bedenun aşağı a'zâsını [137b] ¹şuvarur ol dağı arkanun boğunları üstünde çıkar ve ²aşağıdan yaña meyl ider ve ol emirde andan bir kaç budak ³ayrılır ve iki bögrek şaruğlarına ve perdelerine ve aña yakın ⁴cismlere degin varur ve bu cismleri şuvarur • andan sonra ⁵budak dağı ayrılır andan ve iki bögrek tecvîflerine ve perdelerine ⁶degin varur • andan sonra her bir boğun katında iki budak ayrılır • ⁷biri sağdan yaña ve biri şoldan yaña varur tâ ol yire yakın ⁸a'zâyı şuvara içerüden rahm ve meşâne gibi ve taşiradan ⁹yaña karın perdeleri ve iki bögrek gibi • şuna degin kim ¹⁰boğunların ahirine varınca dağı iki kısım olur • bir kısım sağ ¹¹ayağa degin ve bir kısım şol ayağa degin varur • ve her birinden [138a] ¹budaklar ayrılır • ve bu budakların ba'zısı böğürün derin ²yirlerine degin biter tâ ki böğürün derin yerindeki sacanakları şuvarur • ³ve andan derine ahirine degin varur ve dağı üç kısım olur • ⁴biri baldırın içerüki ve taşırağı sacanakları şuvarur • ve bir ⁵kısım baldırın yüzünde biter şuna degin yürür kim iç topuk ⁶katında aşikâre olur ve buña şâfîn dirler • ve bir kısım ⁷taşıra yüzünde biter ve şuna degin yürür kim taşıra topuk katında ⁸aşikâre olur ve buña ⁹ıru'n-nisâ dirler • ve bu iki tamar ¹⁰ayak yüzünde kim yayılır • ¹¹ıru'n-nisânun budakları sırca ¹²barmağ katında olur • ve şâfînün budakları baş barmağıyla ¹yanındaki barmağ arasında olur • **faşl** [138b] • **'dördüncü faşl şerâyinde ya'nî müteharrik tamarlardadır** • Ebûkirât ²eydür • bilgil ki müteharrik tamarların ibtidâsı yüregün şol ³tecvîfindendür ve bunlar iki tamar dur • biri kiçi ve biri tabğadır • ⁴ve buña şiryân-ı veridî dirler ve bu tamar evvel emirde öykende ⁵yayılır • ve bir büyüğü vardır adı ebherdür ve yürekden çıktığı ⁶hâletde andan iki budak ayrılır ve yüregün cirmin çevürür • ⁷ve büyüğü yüregün cemî eczâsına yayılır • ve kiçisi yüregün sağ ⁸tecvîfinün ba'zı eczâsında yayılır • ve ebherün bakıyyesi dağı iki ⁹kısım olur • biri büyük ve biri kiçi yukarıdan yaña varur zîrâ ¹⁰yürekden yukarı az a'zâ vardır • ve yukarıdan yaña varan ¹¹ebherün bir kısmı dağı iki kısım olur • yine biri büyük ve biri [139a] ¹kiçi • ve büyüğü şâh tamarlardan yaña yukarıya varur dağı göğüsün ²şol yanından varur geçer sağ yanına degin • bes ol aradağı ³geñsek ete bağlişacak üç kısım olur • ikisi gâyet ⁴ulu tamarlardur ve hareketleri yavlağ katıdur • ve bu iki tamar ⁵evdâc-ı gâyiranun

yanına varur biri sağdan yaña ve biri ⁶şoldan yaña ve bu iki tamarā ʿirkānū's-sübāt dirler • ve evdāc-ı ⁷ġāyıra ne ʿarīka bilinürse bunlar daḥı ancılayın bilinür • ve ikisinden ⁸bile ne ʿalursa ʿafānuñ içine girür til til olur ve biri ⁹birine ʿolaşub ağ gibi olur ve beyni altında döşenür • andan ¹⁰şoñra yine birikür ve iki müteḥarrık tamar olur ve beyni içine girür • ¹¹ammā üçüncü kısım ol daḥı döşde ve eyegülerde kim boğun [139b] ¹üstündedür ve bunun boğunlarında ve köprüceklede ve ellerde ²yayılır • ammā bu teşriḥ itdüğümüzden yukarı giden tamaruñ ³bir kısmı kim kiçidür ol daḥı şol ʿoltuqdan yaña varub geçer ⁴ve şol yaña bulunur • ve ol ulu tamaruñ üçüncü kısmı ⁵döşde ve göğüsde üstün eyegülerinde ve boyunuñ altı boğunında ⁶kim üstündür ve iki omuzda ve iki elde nice yayılırsa bu daḥı ⁷ancılayın yayılır • ve ammā ebherüñ bir kısmı yürekden aşığaya degin ⁸iner • ol daḥı beşinci boğunda müstakırr olduğı ḥāletde ⁹bilün üstünde uzanur tā sekirdene degin ve göğüsden geçerken ¹⁰andan bir kiçirek tamar ayrılır ve öyken olduğı yirde bulunur ¹¹ve āḥiri boğartlağa degin irişür • şoñra her bir boğun ʿatında [140a] ¹bir kaç budak ayrılır ol yere degin varur kim eyegüler ile ²murdar iligün aralığıdır • ve göğüsden geçincek evvel emirde ³andan iki tamar ayrılır ve ikisi daḥı göğüs perdesine geçer • ⁴andan şoñra andan bir tamar maʿidede ve bağırda ve ʿalākda ⁵bulunur • ve bundan şoñra bir tamar daḥı ayrılır ve ʿolon adlı ⁶bağarşuğun çevresindeki tamarlaruñ bögrege degin varur ⁷tā ki iki bögrek ʿkanıñ şuyın cezb ide ol tamarlardan • ve ⁸bundan şoñra yine andan bir kaç tamarlar ayrılır ve bu ⁹ayrılan tamarlar meʿā-i müstakīmün yaʿnī ʿoğru bağarsuğun ¹⁰çevresindeki tamarlaruñ evvelki cüzvelerine ulaşur • ve bundan ¹¹şoñra yine andan çokça tamarlar tamarlar ayrılır ve her [140b] ¹bir boğunda bu uşak tamarlardan bir çift girür ve murdar ilige ²degin varur • ve baʿzısı iki ḥāyeye degin varur • bes bu uşak ³tamarlaruñ bağıyyesi boğunlaruñ āhirine degin varıcağ iki ⁴kısım olur • biri sekirden süñüğünüñ üstünden şağ buddan ⁵yaña ve biri şol buddan yaña geçer ve buda irişmedin her ⁶birinden bir müteḥarrık tamar ayrılır • ve ikisi daḥı ʿavuk yanından ⁷uzanur tā ki göbege degin ve bu genç oğlancuklarda olur • ⁸ve ammā büyük kişilerde göbege degin uzanan tamaruñ bir cüzvi ⁹ʿkurur ve ol iki cüzvi ki ʿavukdan yaña uzanur ¹⁰bāktı ʿalur • ve anlardan bir kaç müteḥarrık tamar ayrılır ve ¹¹sekirden süñükünüñ üstündeki sacanaqlarda bulunur • ve andan [141a] ¹geçüb budda ve baldırda ve ayakda biter ve budak budak olub ²andağı deprenmez tamarlara ʿarışur • **faşl** • **3beşinci faşl ʿadalātda yaʿnī sacanağ etleri teşriḥindedür** • ⁴Cālīnūs eydür • bilgil ki sacanaqlaruñ terkibi hem etden ve hem ⁵siñirdendür • ve bunlar irādī hareketlerüñ āletidür • ve bunlaruñ ⁶yirleri muḥtelif olmağın şekilleri aşığayı ucuna degin ⁷çok et olur • ve likin aşığa ucından bir cism biter kim ⁸aña veter dirler yaʿnī kiriş • ve ol kirişüñ bir ucı uzanur ⁹ve kendüyile müteḥarrık olan bendükşeye ulaşur • bes ol ¹⁰ʿuzvuñ ¹⁰hareketi ol kirişleyin olur ve sacanağdan yaña çekilür tā kim ¹¹ol ¹¹ʿuzv hareket ide ve sacanağdan yaña egile • ve bilgil kim [141b] ¹ol ¹¹ʿuzvı hareket itdiren sacanağ olur • ve her ²ʿuzvuñ ²sacanağında bir yoğun kiriş olur ya bir kaç kiriş olur • ³ve ol kirişlerüñ ucları ol ulu ⁴ʿuzva ulaşubdurur ⁴tā anuñ hareketi asān ola • ve şāyed ki bir ulu ⁵ʿuzvı ⁵deprenmek için bir kaç sacanağ bile yaradıla tā ol ⁶ʿuzvı ⁶depredibileler • ve sacanağ var kim kirişi

yoğdur ve hem kiçi⁸⁹ ve laṭîf ⁷sacanağdur zîrâ depretdüğü ⁶uızv hem kiçirek ve hem laṭîfdür ⁸üstün kapağlar sacanağı gibi • ve ⁶uızvlar vardır kim anuñ hareketi ⁹ol sacanağlarla olur • imdi eger ol ⁶uızvuñ hareketi ¹⁰muhtelif cihetlerden yaña olursa bes ol sacanağlaruñ yirleri ¹¹dağı muhtelif olur tā ki hareket vaḳtinde muhtelif sacanağlaruñ [142a] ¹birisi ol ⁶uızvı kendüden yaña çekerse aña muhtelif olan ²sacanağnuñ fi'li bāṭıl olur • yok eger ikisi bile çekerse ³ol ⁶uızv ṭoğrudur ne ol yaña ve ne bu yaña egilür şöyle ki ⁴koluñ ic yüzinde olan sacanağlar eli çekicek el ardından ⁵yaña egilür • yok eger koluñ taşıra yüzindeki sacanağlar ⁶dağı bile çekerse el ṭoğru durur ne ol yaña ve ne bu yaña ⁷egilür • ve bilgil ki bedende irādî hareketlü ⁶uızvlar ⁸bulardur • elin derisi ve iki göz ve iki kulağ ve burun ucı ⁹ve iki dudak ve dil ve boğurtlak ve çeñe ve baş ve boyun ve ¹⁰omuz ve ⁶aḳūd ve bendükşeyi kolla bile ve koluñ bendükşesi ¹¹bilek birle bile ve barmağlar ve bendükşeleri ve boğazdağı [142b] ¹uızvlar ve nefis ⁶uızvları ve kavuğ dağı kim bevl dutar ²ve maḳad dağı kim şifl dutar ve çıḳmağa ḳomaz ve ḳarın ve ayak ³bendükşesi ve baldır ve ayak ve dağı ayak barmağları • ve bu hareket ⁴leruñ her birisine sacanağlar vardır kim şekilde ve vazı̄da ⁵aña muvāfiğdur • ve bilgil kim cemīṭ sacanağlarda kim ⁶vardur dükeli beş yüz yigirmi ṭoğuz sacanağdur • iki gözde ⁷yigirmi dört her birinde on ikişer • ve aṣağa çeñede on iki • ⁸ve yüzde ṭoğuz ikisi yüzüñ iki ucında hareket ⁹itdürür ve ikisi aṣağa dudacağı ve birisi alın derisini ¹⁰hareket itdürür • ve başda ve boyunda yigirmi üç • ve dilde ¹¹ṭoğuz ve iki omuzda on dört her birinde yedişer • ve iki [143a] ¹aḳūdta yigirmi altı her birinde on üçer • ve her ḳolda ²on ṭoğuz • ve göğüsde yüz ṭoğuz • ve bilde kırḳ sekiz • ³ve döşde ḳasuğa degin sekiz • ve iki ḳayede dört • ve kavuğda ⁴bir • ve zekerde dört • ve maḳadda dört • ve her budda üçer • ⁵ve her baldırda on iki • ve ayakda elli altı • ve iki ayak barmağlarında ⁶yigirmi iki sacanağdur • ve bilgil ki sacanağ vardır kim üç ⁷sacanağdan ve sacanağ vardır kim dört sacanağdan terkīb olubdur • ⁸ve artuğ ve eksük dağı olur • ve anuñ teşrīhi bu muḳtaşarda mümkün ⁹degüldür • **faşl** • ¹⁰**altıncı faşılta deri teşrīhin bildürür** • Ebūḳirāṭ buyurur ki ¹¹deri a'zayı müteşābihedendür • ve a'zayı taşıradan [143b] ¹ḳaplayubdur zîrâ a'zānuñ libāsıdır • ve derinuñ taşıra ²yüzine deri ve iḳerüsine ademe dirler • iḳerüsinden ³taşırası ḳatı olur • ve ⁴ale-l-iṭlāk adı cildür ya'nī ⁴deridür • ve deride beş vech beyān idelüm • biri aya derisinde ⁵zîrâ altındağı kirişlerle ulaşuğdur ve anuñçün kim ⁶ulaşuğdur ḥiss ve hareket ola ve yerinden deprenmeye • ⁷ve ikincisi alın derisinde zîrâ altında sacanağlar döşenmişdür ⁸ve alın derisi ol sacanağlaruñ taşıra yüzidür ve vazı̄ı ⁹bu resmile olduğından murād budur ki irādetile müteharrik oluna • ¹⁰ve üçüncüsü göz kapağımuñ üstündeki deridür zîrâ altındağı ¹¹bile yapışubdur tā ki göz açılmağı āsān ola • ve dağı [144a] ¹dördüncüsü kim iki dudak derisinde kim ol aradağı sacanağlarla ²niçe yapışubdur ve bunuñ dağı vazı̄ı bu resmile olmağdan murād budur kim ³iki dudaguñ hareketi iḳtiyārıla ola yāhod ol sacanağlar ⁴digrek ve ḳāyim ola • ve ammā derinuñ beşinci şıfatı iki yañağ ⁵derisidür kim iki göze yağındur ve bu derinuñ sacanağlardan ⁶nesne döşenmişdür bile kim altında bir ḡışā vardır kim

⁸⁹ Orijinal metinde “keçi” olarak yazılıdır.

sünük ⁷üstünde döşenmişdür • ve lîkin cezb kuvvetiyle degildir belki ⁸yumşaklığa meyl ider • ve bu derinüñ aşağı uçı çeñenüñ derisine ⁹ulaşuğdur • pes bu irâdi hareketile müteharrik olur • ve lîkin kendü ¹⁰kendüye hareket itmez • bes anuñiçün cemîrî bedenüñ derisine ¹¹muñhâlefet ider • lîkin cevherde degildir • ve bu deri alın derisiyle [144b] ¹hareketleri anuñiçün irâdî oldı kim gözi açmağda ve yummağda ²ikisi bile yardımlaşa v³allahü a⁴lem • **fasl** • ³yedinci faşıl^{da} a⁵zâyı mürekkebe teşrîhindedür • Cālînüs ve Ebü ^{4c}Alî Sînâ buyruklarındur • imdi evvel dimâğ ve iki gözi ⁵ve kulağı ve dili beyân idelüm • bilgil kim dimâğ bir cismdür ⁶kim anuñ terkîbi bir cevherdendir kim yumşak ve hem kabadur ve levni ⁷ağdur • ol cevherüñ terkîbi beş nesnedendir • biri beyni ve biri ⁸şerâyin ve biri avirde ve biri ümmü'd-dimâğ ya⁹nî ol perde kim ⁹depe sünükünün⁹⁰ ic yüzindedür • ammâ dimâğüñ şekli ¹⁰müşelleşdür • şac ayağüñ üç ayağına beñzer • iki bucağı ¹¹yumşak ve bir bucağı katıdur • ve ammâ ol iki bucağ kim yumşakdur [145a] ¹başuñ alından yañadur ve aña mu²ahhar-ı dimâğ ³dirler • ve ol ²bir bucağ kim katıdur başuñ ardından yañadur ve ana mu²ahhar-ı dimâğ ³dirler • ve bilgil kim cemîrî a²zânüñ hissi ve hareketi dimâğıla ⁴temâm olur • zîrâ ki yumşak siñirüñ ibtidâsı yumşak ⁵beynidendir ve hissi anuñ vâsıtayıla olur • ve katı siñirüñ ⁶ibtidâsı katı beynidendir ve hareketi anuñ vâsıtayıla olur • ⁷ve ammâ iki göz her birinüñ terkîbi yedi tabakadandır • üçü ru⁷tübetden ⁸dür • evvel tabakası ol etdür kim göz akım çevirür ve aña ⁹mülta⁹hime dirler • ve ikinci tabakası ol şarudur kim gözüñ ağıñı ¹⁰ve qarasını bürümüşdür ve aña qarâniyye dirler • ve üçüncü ¹¹tabakası gözüñ qarasıdur aña ¹inebiyye dirler ve bu tabaka [145b] ¹kara ve gök ve elâ dağı olur • ve bu tabakanuñ ardında bir ru²tübet ²vardur kim gâyetde şâfidür ve aña ru²tübet-i beyziyye dirler ³Zîrâ yumurda ağına beñzer • ve dördüncü tabakasına ⁴ankebütiyye ⁴dirler zîrâ örümcek evine beñzer ve bu tabaka ru²tübet-i ⁵beyziyyenüñ ardındadır • ve bir ru²tübet dağı vardır bu ⁶tabakanuñ ardında kim hem şâfi ve hem nûrludur ve aña ⁷ru²tübet-i celîdiyye dirler zîrâ buza beñzer • ve bundan soñra ⁸bir ru²tübet dağı vardır kim aña ru²tübet-i zücâciyye dirler ⁹zîrâ erimiş sırcaya beñzer • beşinci tabakaya şebekiye dirler ¹⁰çok tamarlar qarışur ¹¹aşab-ı mücevvefe andan soñra birbirine dolaşur ¹¹balığ ağı gibi döşenüb bir tabaka olur • ve zevâcîl meydunuñ [146a] ¹ortasında işbu tarîkile altıncı tabakasına meşîmiyye dirler zîrâ ²çoğmuş oğlan yüzindeki nıkâya beñzer • ve yedinci tabakasına ³şalîbe dirler ve bu tabaka gözüñ sünükine qarışur • ammâ ⁴kulağ terkîbi hem etden ve hem kemürdekdendir • ve menfa⁵ati budur kim ⁵âvâze'i kabûl ider ve cem⁶ idüb kuvve-i sâmi⁶aya irişdürür • ⁶ve ammâ dil bir cismdür kim beş nesneden terkîb olubdur • etden ⁷ve müteharrik ve gâyrî müteharrik tamarlardan ve hassâs siñirlerden ⁸ve gîşâdan kim boğurtlak yanındağı kızıl üñük perdesiyle ⁹ulaşuğdur kim aña merî dirler • ve dilüñ menfa⁶ati budur kim ¹⁰çiyenmiş ta⁶amı ağızda çevürür ve yudmağa yardım ider • **faşl** • **sekizinci faşl** [146b] ¹gögüs perdesin ve ma⁶ide ve bağarsuğları bildürür • Ebûkırât ²sözlerince • bilgil ki göğüs perdesi ki vardır aña hicâb-ı şadîrî ³dirler • etden ve müteharrik

⁹⁰ Orijinal metinde “siñiriniñ” olarak yazılmıştır.

siñirden terkîb olupdur • ve menfa'ati ⁴oldur kim gögüsün inkıbâzı dahı inbisâtı anuñıla olur • ⁵ve ammâ ma'ide bir degirmi cisimdür • etden ve siñirden ve müteharrik ⁶ve gayrî müteharrik tamarlardan terkîb olupdur • ve ma'ide üç ⁷cüzvdür biri merî ve biri ma'idenün âb-hurıdır ve biri ma'idenün ⁸çukurıdır ki muqâşse'l-ma'ide dirler • ammâ merî uzun etdür ⁹boğurtlak yanında ve bunuñ ibtidâsı ağız dibindendür ve inhitâsı boğaz ¹⁰sünüklariniñ bendükşelerine degindür • ammâ ma'idenün ağızı döş ¹¹sünüklariniñ ortasındandır ve cir-mi siñirdendür ve eti [147a] ¹yoğdur tâ kim hassâse ola ve acılığ tız toya • ve ammâ çukurı ²etlödür ve anuñ yiri göbegün üstin yanıdır • ve ma'idenün ³menfa'ati ta'âmı siñirmekdür • ve bağarsuklar hem siñirsek ⁴hassâs cismlerden ve hem ikişer katdur ve terkîbleri siñir ⁵ve ic yağı ve müteharrik ve gayrî müteharrik tamarlardandır • ve sağışda ⁶altı bağarsukdur • birine şâyim dirler • ve birine işnâ ⁷çâşerî dirler zîrâ uzunluğı on iki barmağdur • birine dikân ya'nî ⁸ince dirler • ve birine a'ver ya'nî gözsüz • ve birine kolon • ve birine ⁹müstavî ya'nî toğru dirler • ve bağarsuklar menfa'ati şifl def' ¹⁰itmekdür • **fasl • tokuzuncı ¹¹fasl öykeni ve yüregi bildürür** • Ebü 'Alî Sînâ kavlınce • şöyle [147b] ¹buyurur ki öyken bir cisimdür terkîbi bir etdendür ki gül rengine ²beñzer ve hem boğurtlak kemürdeklerinden ve hem müteharrik tamar ³lardandır • ve öykenün hissi yoğdur ve lîkin perdesiniñ az hissi ⁴vardur • ve menfa'ati yürekde göyünmiş tütüne beñzer buñarları ⁵taşıraya çıkarur ve taşıradan yürege şovuk yel getürür ⁶tâ yürekdeki hararet-i ğarîziyye i'tidâl bula ve ol gö-yünmiş ⁷buñarlardan beden helâk olmaya • ve ammâ yürek bir cisimdür ki ⁸şekilde çam kozağına beñzer •ve maħallî gögüsün orta yeridür ⁹ve başı şol emcek altındadır • ve levni enâr dânesi gibidür • ¹⁰ve terkîbi ve yağ ve ğışây-ı şulb ya'nî kabı perdedendür • ve harâret-i ¹¹ğarîziyyeniñ menba'ıdır • ve iki tecvîf vardur biri sağdan [148a] ¹ve biri şoldan yaña • ammâ ol tecvîf kim sağdan yañadır ²içi çok kanıla töludur ve içinde azacuk rûh dahî vardur ³bile ve bu tecvîfden öykene yollar vardur tâ ki öykene ol ⁴yollardan yürek kanından ğidâ vara ve öykenden yürege yel geçe • ⁵ve ammâ ol tecvîf kim şoldan yañadır çok rûhıla töludur ⁶ve içinde azacuk kanı dahı vardur bile ve cemî'î şerâyin bir ⁷tecvîfden biter • **faşl • ⁸onuncı faşl bağır ve öd ve talağ teşrihlerindedür** • Ebûkırât ⁹şöyle buyurur ki bağır bir cisimdür etden müteharrik ve gayri müteharrik ¹⁰tamarlardan terkîb olupdur • ve kendü zâtından hissi yoğdur lîkin ¹¹perdesinde kim aña bağır eti dirler hissi yavlağ çokdur • ve levni [148b] ¹uyuşmuş kana beñzer • ve maħallî sağ öykenün altındadır ve ardı ²eyegülere yapışukdur ve yüzi ma'ideye ulaşığdur ve yukarısı ³gögüs perdesiniñ ortasındadır ve aşâğası göbege degindür • ⁴ve menfa'ati keylûsı kana döndermekdür tâ ki cemî'î a'zâ andan ⁵ğidâlana • ve ammâ öd bağıra bitişükdür ve mirre'-i şafrānuñ kabıdır • ⁶ve menfa'ati mirre'-i şafrāyî cezb itmekdür • ve ammâ talağ bir ⁷cisimdür dile beñzer ve kendü zâtında hissi yoğdur ⁸lîkin perdesinde yavlağ hissi çokdur • ve mevzi'î şol yan ⁹ve ardı şol eyegül-lerden yaña ve yüzi ma'ideden yañadır ¹⁰ve mirre'-i sevdâ [a]nuñ içindedür • ve menfa'ati sevdâyı bağırdan ¹¹cezb itmekdür • **fasl [149a] • ¹a'zâyı mürekkebenün baқыyesi teşrihindedür ya'nî iki bögrek ve kavuk ²ve iki hāye ve zeker ve rahmdür** • ve Cālīnūs buyurur ki bögrek ³didükleri etden mürekkebdür ve hissi yavlağ çokdur • ve maħallî ⁴bilün iç yüzindedür • ve menfa'ati bevli bağıruñ küzce yerinden ⁵cezb idüb kavuğa degin def' itmekdür • ve ammâ kavuk kim ⁶bir siñirsek cisimdür • iki katdur • müteharrik ve gayrî

müteharrrik 7tamarlardan mürekkebdür • ve mevzi^ci dübürile kasuk arasında 8dur • ve menfa^cati bevl cem^c idüb taşıraya def^c itmekdür • ve ammā [hāye]⁹¹ a^c 9etden ve yağından ve müteharrrik ve gayrī müteharrrik tamarlardan mürekkebdür • ¹⁰ve menfa^cati meniye bişürürb ağartmakdur • ve ammā ka^czīb ya^cnī zeker ¹¹bir cismdür etden müteharrrik ve gayrī müteharrrik tamarlardan ve siñirden [149b] ve sacanaqlardan mürekkebdür ve hissi yavla^cğ çokdur • ve menfa^cati āşikāredür • ve ammā ra^chm ya^cnī fercūñ içi bir cismdür siñirden mürekkebdür • ve mevzi^cī kasu^cğūñ ve to^cğru ba^cğarsu^cğūñ ve göbegūñ ortasındadır • ve bir uzun nesne var kim ferce degin irişür ve dibinde iki hāye vardur • ve nef^cī yüklülü^cğ kabül itmekdür v'allahū a^clem • **6insān bedeni a^ch^cvālinden beş faşl 7üzerine beyān idelüm** • şöyle ki şihhatde ve marazdadur • ⁸bilgil kim şihhat bir hāletdür kim bedeni insānuñ anuñıla müsta^ckīm ⁹olur • ve maraz bir hāletdür kim bedeni insānuñ anuñıla isti^ckāmeden ¹⁰üc kısmdur • birine sū^cu'l-mizāc • ve birine marazū't-terkīb • ve birine ¹¹teferru^cku'l-ittişāl dirler • ammā sū^cu'l-mizāc oldur kim [150a] ¹ya mād^cdür ya sād^cedür • ve mād^cdenüñ sebebi bir keyfiyyetlü hıl^cı ²dur beden ol keyfiyyetile mütekeyyif olur şöyle kim bedende ³bir harāret gālib ola ve anuñ sebebi şa^cfrā gālebesindendür ⁴ve sād^ce⁹² böyle degildür ve l^cikin meşlūcuñ ya^cnī qar şovu^cğına ⁵do^ckunmuş kişinüñ burūdeti gibi • ve ammā marazī't-terkīb dört ⁶kısmdur • birine marazū'l-hilkā • ve birine marazū'l-mikdār • ve birine maraz ⁷ü'l-^caded ve birine marazū'l-vaz^c dirler • ammā marazū'l-hilkā dört ⁸kısmdur • biri marazū'ş-şekildür ol oldur kim to^cğru ⁹u^czvı egri ya egri ¹⁰u^czvı to^cğrı ola • ve biri ¹⁰marazū'l-mecārīdür ve ol oldur kim bir ¹¹u^czvuñ bir ¹²u^czva yolu ¹³giñ ola ya giñ yolu dar ola • ve biri marazū'l-ev^ciyedür [150b] ¹ve ol oldur kim ²u^czvuñ mevzi^ci fāsīd ola ya^cnī yerinde olmaya • ³ve ammā teferru^cku'l-ittişāl hem a^czāyī müf^crede ve hem a^czāyī ⁴mürekkebbe olur • evvelkīsi sūñük şınma^cğ ve tamar yarılma^cğ gibi ⁵ikincisi el ayak kesilmek gibi • ve ammā marazūñ ol bir kısmı kim ⁶mürekkebdür ol ayru^cksı marazardan hāşıl olur şişler ⁷ve sivilciler gibi • zīrā bu marazlar hem sū^cu'l-mizācī mād^cdür ⁸hem teferru^cku'l-ittişāl ve hem ziyāde^ci mikdārdur • imdī her ⁹maraz kim anuñ intihāsı şihhate degin varur • anuñ dört va^ckti ¹⁰vardur • biri va^cktü'l-ibtidā ve bu ol va^cktdür kim maraz henüz ¹¹belürmiş ola • ve biri va^cktü't-tezāyiddür ve bu ol va^cktdür kim ¹²maraz debedem artma^cğda ola • ve biri va^cktü'l-intihādur ve bu ol [151a] ¹va^cktdür kim bir qararda durmuş ola ve arta ve ne eksile • ve biri ²va^cktü'l-inhīāt^cdur ve bu ol va^cktdür kim maraz eksilme^cğ ³başlamış ola • **faşl • ikinci faşl 4zarūriyyāt sebebleridür** • bilgil ki zarūrī sebeblerüñ ⁵ba^czısı var kim beden a^ch^cvālini hem ta^cğyir ider ve hem hıfz ider ⁶ve bunlar altı kısmdur • evvel havādur bilgil ki havā cem^cī^cī bedenlere ⁷mu^chītdür ve beden iki sebebden ötürü havāya mu^chtācdur biri ⁸tervīhī qalb ve biri ta^cdīlī rū^chdur • ve altı nesne i^chtilāfından ⁹havā da^cğı mu^chtelif olur • biri dört faşıl i^chtilāfından • ve ikinci ¹⁰dört nāhiye i^chtilāfından • ve üçüncü riyāhī erba^c ¹¹i^chtilāfından • ve dördüncü ta^cğlar i^chtilāfından • ve beşinci [151b] ¹deñizler i^chtilāfından • ve altıncı yaban

⁹¹ Bu kelime orijinal metinde bulunmamaktadır.

⁹² Orijinal metinde “sā” olarak yazılmıştır.

yirler ihtilâfından • ²ammâ dört faşl ihtilâfı budur kim yaz mu^ctedil • yay ³hârru yâbis • güz bāridi yâbis • kış bāridi raṭbdur • ve ammâ ⁴dört yel nāhiyyetle bile budur kim cenūb nāhiyyetle bile hârru ⁵raṭbdur • şimāl nāhiyyetle bile bāridi yâbis • şabā ve debūr ⁶nāhiyyetleriyle bile i^ctidāle yakındur • ammâ tağlar ve deñizler ⁷ihtilâfı budur kim eger tağ şehruñ cenūbı nāhiyyetinde ⁸olıcağ şehir havāsı şovuk olur • şimāl nāhiyyetinde olsa ⁹şehir havāsı issi olur • ve deñiz eger şehruñ cenūbı nāhiyyetinde ¹⁰olsa şehir havāsı issi olur eger şimāl nāhiyyetinde ¹¹olsa şovuk olur • ve ammâ yaban yirler ihtilâfı budur kim [152a] ¹balçıklı yir havāsı bāridi yābisdür • ikinci mākūl ve meşreb ²dür • bilgil ki şudan ayru bedene vārid olan mürekkeb ³nesneler altı kısımdur • biri ğıdāyı muṭlağ • ve biri devāyı ⁴mu^ctedil • ve biri devāyı ğıdāyī • ve biri devāyı muṭlağ • ve biri ⁵devāyı semmī • ve biri semmī muṭlağ • ammâ ğıdāyı muṭlağ oldur kim ⁶bedenden müteğayyir olur ve bedeni tağyir itmez ve hem bedene müteşebbih ⁷olur • ve ammâ devāyı mu^ctedil oldur kim bedenden müteğayyir olur ⁸ve bedeni tağyir itmez ve bedeni müteşebbih daḥı itmez • ve ammâ devāyı ⁹ğıdāyī oldur kim hem bedenden müteğayyir olur ve hem beden tağyir ¹⁰ve bedene müteşebbih olur ve āḥirle bedeni tağyir ider ve bedene ¹¹müteşebbih olmaz • ve ammâ devāyı semmī oldur kim bedenden müteğayyir [152b] ¹olur ve bedeni tağyir ider ve āḥirle bedeni fāsıde virür • ve ammâ ²semmī muṭlağ oldur kim bedende müteğayyir olmaz ve bedeni fāsıde virür • ³ve bilgil kim edviyyenüñ dört dereceleri vardur imdī bir ot ⁴evvelkī derecede idüğü andan ma^clūm olur kim eger hār ise ⁵ḥarāreti bārid ise burūdeti bedende maḥsūs olmaya • ve ikinci ⁶derecede idüğü andan ma^clūm olur kim kuvvetde artuğ ola ⁷līkin ol kadar degildür kim bedenüñ ef^cāline āşikāre ⁸zarar irüre • ve üçüncü derecede idüğü andan ma^clūm ⁹ola kim bedene āşikāre zarar irüre līkin ol kadar degül kim ¹⁰bedeni fāsıde vire • dördüncü derecede idüğü andan ¹¹bilinür kim bedeni azdura ya helāk ide • ve ammâ ğıdā iki [153a] ¹kısımdur biri laṭif ve biri keşifdür • laṭif oldur kim ²andan raḳıḳ ḳan mütevālūd olur • ve bunlaruñ her biri gine iki ³kısm olur • ve ol oldur kim anuñ ḫilāfınca ola • ve bu ⁴iki kısmuñ daḥı her biri gine iki kısım olur • [153b]

Ek-2: 'ALÂ'İM-İ CERRÂHÎN'DE YER ALAN ANATOMİK TERİMLER*

1			
أَبْهَرُ	ebher		aorta,-ae
أَجْوَفُ	ecvef		vena cava
أَدَمَه	ademe	derintün içerüsi	corium et subcutis
أَرْقَه بُغُونْلَرِي	arka boğunları		vertebrae thoracicae
أُوسْتِنُ چَكَا	üstün çene		maxilla,-ae
أُسْتُونُ چَكَا	üstün çene		maxilla,-ae
أُسْتُونُ دُودَاقُ	üstün dudak		labium superius
أُسَيْلِمُ	useylim		venae intercapitales
أَشَاغَا / أَشَاغَه چَكَا	aşağa çene		mandibula,-ae
أَشَاغَا / أَشَاغَه دُودَاقُ	aşağa dudak		labium inferius
أَشَيْمُكُ سِکِيرِي	eşitmek siñiri	°aşabü's-semme°	nervus acusticus
أَعْصَابُ رَاجِعَة	a°şāb-ı rāci°at	yuğaruya döner siñirler	nervus reccurens
أَعَالُ سِرْجَه	e°āl-i sırca	sekirden	sacrum,-i
أَغِيْزُ	ağız		os,-oris
أُكْرُغَه	oñurğa		columna vertebralis
أُكْرُغَه بُغُونْلَرِي	oñurğa boğunları		vertebrae
أُكْرُغَه سُكُونْلَرِي	oñurğa süñükleri		vertebrae
أَكْسَه چُقْرِي	eñse çukuru		regio colli posterior
أَكْسَه سُكُوْکِي	eñse süñügi	°azmü'n-nuqre	os occipitale
اِكْنَجِي چِفْتُ	ikinci çift		nervus oculomotorius, nervus trochlearis, nervus abducens
أَلُ	el		manus
أَلْتِنَجِي چِفْتُ	altıncı çift		nervus vagus

أَلَيْنُ سُكُوكِي	alın süňügi	°azmü'l-cebhe	os frontale
أُمُّ جَافِيَه	üm-i çāfiye		dura mater
أُمُّ الدِّمَاغِ	ümmü'd-dimāğ		dura mater
أَمَجَاكُ	emcek		mama,-ae
أُمُوزُ	omuz		regio deltoidea
أُمُوزُ بَاشِي	omuz başı		acromion,-i
أُمُوزُ چُقُورِي	omuz çukuru		cavitas glenoidalis
إِنجَه بَعَارِسُقُ	ince bağırsuğ	me°ā°-i diqān	intestinum tenue
أُوجَا	uca	berec	lumbus,-i
أُوجَه بُعُونُ لَرِي	uca boğunları		vertebrae lumbales
أُؤچُنچِي جِفْتُ	üçüncü çift	zēvkī	nervus trigeminus
أُؤدُ	öd		fel, fellis; vesica fella
أُؤدَاجِ غَايِرَه	evdāc-ı gāyıra		venae jugularis internae
أُؤرَدُ	avirde	gāyri müteharrik tamarlar	vena,-ae
أُؤسْتُونُ چِكَا	üstün çeñe		maxilla,-ae
أُؤلْكِي جِفْتُ	evvelkī çift		nervus opticus
أُؤكچَه	ökçe		calcaneus,-i
أُؤيْكَنُ	öyken		pulmo,-onis
أُؤيْلُوقُ سُكُوكِي	uyluğ süňügi		femur,-oris
أَيَا دَرَاغِي	aya darağı		metacarpus,-i
أَيَاقُ	ayak		pes,-dis
أَيَاقُ دَرَاغِي	ayak darağı		metatarsus,-i
أَيچُ طُيُوقُ	ic topuğ		malleolus medialis
أَيْكُؤ	eyegü		costa,-ae

أَيْلُوقُ	uyluq		femur,-oris
ب			
بَابُ	bāb		porta,-ae
بَازُ	bāzū	°aḏud	humerus,-i
بَاسِلِيْقُ طَمْرِي	bāsaliq̄ ṭamarī		vena basilica
بَاشُ	baş		cephal
بَاشُ بَرْمَقُ [أَيَاقُ]	baş barmaq [ayak]		hallux,-icis
بَدَنُ	beden		corpus,-oris
بَرَجُ	berec	uca	lumbus,-i
بَالِدِرُ	baldır		crus, cruris
بَرْمَقُ	barmaq		digitus,-i
بُرُونُ	burun		nasus,-i
بَشِينُ جِي حِفْتُ	beşinci çift	mużā°af; eklenmiş	nervus facialis, nervus acustucis
بُعَارْتَلَاقُ	boğartlaq		larynx,-gis
بُعَارْسُقُ	bağarsuq		intestinum,-i
بُعُرْتَلَاقُ كَمُورُ دَاكَلَرِي	boğurtlaq kemürdekleri		cartilagine laryngis
بَعْرَصُقُ	bağarşuq		intestinum,-i
بُعُورْتَلَاقُ	boğurtlaq		larynx,-gis
بَعِيرُ	bağır	kebid	hepar,-atis
بَعِيرُ أَتِ	bağır eti		
بِلَاكُ	bilek		carpus,-i
بِنْدُكْشَه	bendükşe	mafşal	articulation,-onis (articulo,-i)
بَوَّابُ	bevṵāb		pylorus,-i

بُودُ	bud	uyluğ	femur,-oris
بُوغُرْتَلَقُ	boğurtlak		larynx,-gis
بُوغَازُ	boğaz		pharynx,-gis
بُؤكْرَكُ	bögrek		ren (renis)
بُؤكْرَكُ پَرْدَلَرِي	bögrek perdeleri		capsula fibrosa renis, capsula adiposa renis et fascia renalis
بُؤكْرَكُ تَجْوِيْفَلَرِي	bögrek tecvîfleri		calyces renalis et pelvis renalis
بُؤكْرَكُ صَارُوقْلَرِي	bögrek şarukları		glandula suprarenalis
بُؤكُورُ	bögür		regio abdominis lateralis
بِوَلُ	bevl		urina
بِيَلُ	bil		regio lumbalis
بِيَلُ بُوغُونْلَرِي	bil boğunları		vertebrae lumbales
بِيْنِي	beyni	dimāğ	cerebrum,-i
بِيُونُ	boyun		cervix,-icis
بِيُونُكُ أُسْتُونُ بُوغُونِي	boyunun üstün boğunu		atlas,-antis
بِيُونُ بُوغُونْلَرِي	boyun boğunları		vertebrae cervicales
ت			
تَجْوِيْفُ	tecvîf		ventriculus,-i
تَرْقُوهُ	terkova	köprücek	clavicula, -ae
تَشْرِيْحُ	teşriḥ		dissectio,-onis
تُوْشُهُ	tūşe		thymus,-i
ث			
ثِفْلُ	sifl		faeces,-um
ج / چ			

جِلْد	cild	deri	cutis; derma,-atis
چَکَا	çene		mentum, -i
ح			
حَبْلُ الذِّرَاعِ	ḥablü'z-zirā°		vena mediana cephalica et vena mediana antebrachii
حِجَاب	ḥicāb	perde	
حِجَابِ صَدْرِي	ḥicāb-ı şadrī	göğüs perdesi	diaphragma,-atis
خ			
خَايَه	ḥāye		testis,-i
خُلُقُوم	ḥulqūm	boğaz	pharynx,-gis
د			
دُبُر	dübür	mağ°ad; şofra	anus,-i
دَپَا	depe	yāfūḥ	vertex,-icis
دَپُنْكَ سُوْكَوِي	depenūñ süñügi		os parietale
دَرَاق	darāq		metacarpus,-i; metatarsus,-i
دُرْدُنْجِي حِفْت	dördünci çift		nervus spinosus
دَرَز	derz	yiv	sutura,-ae
دَرَزِ اِكْلِيلِي	derz-i iklilī		sutura coronalis
دَرَزِ دَالِي	derz-i dālī	dāla beñzer	sutura lambdoidea
دَرَزِ زَجِي	derzi-i ziccī		sutura sagittalis
دِرْسَاك	dirsek		cubitus,-i
دَرِي	deri	derinūñ taşıra yūzi	epidermis
دِز	diz		genu,-us
دِش	diş		dens,-ntis
دِل	dil		lingua,-ae

دَلُّو [سُكُوْكَ]	delüklü [süñük]		os ethmoidale
دِمَاعُ	dimāğ	beyni	cerebrum,-i
دُوْدَاقُ	dudağ		labium,-ii
دُوشُ	döş	kaşş	sternum,-i; thorax,- acis
ذ			
ذَكَرُ	zeker	każīb	penis,-is
ذُوقِي	zevkī		gustus,-us
ر			
رَحْمُ	rahm	ferciñ içi	uterus,-i; metra
رُسْعُ	rusğa	bilek	carpus,-i
رُطُوبَتِ بَيْضِيَّةِ	ruṭübet-i beyziyye	yumurda ağına beñzer	humor aqueous
رُطُوبَتِ جَلِيدِيَّةِ	ruṭübet-i celīdiyye	buza beñzer	lens crystallina
رُطُوبَتِ رُجَاجِيَّةِ	ruṭübet-i zücāciyye	erimiş sırcaya beñzer	corpus vitreum
ز			
زَنْدَا لَسْفَلُ	zenedü'l-esfel	ķoluñ çubuğı	ulna,-ae
زَنْدَا لَعَلِّي	zenedü'l-a'lā	ķoluñ üstün süñügi	radius,-ii
زَوْرَقُ	zevraq		navicula,-ae
س			
سَجَنَقُ	sacanağ	°ađalāt	musculus,-i
سِكْرُ	siñir		nervus,-i
سَكْرَدَنْ	sekirden	e°al-i sırca; ķařāt	sacrum,-i
سُكُوْكَ	süñük		os,-ossis
سِكْرُ	siñir		nervus,-i
سَلَامِيَّاتُ	selāmiyyāt		phalanges

ش			
شَانَه	şāne		pecten; inis
شَاةُ طَمْرُ	şāh tamar		carotis,-idis
شَبَكِيَه	şebekiye	balık ağı gibi	retina,-ae
شَرَايِنُ	şerāyin	müteḥarrik tamarlar	arteriae
شِرْيَانِ وَرِيدِي	şiryān-ı verīdī		arteria pulmonalis
شَقَاقُ	şakaḳ		tempora,-um
ص			
صَافِيْنُ طَمْرِي	şāfīn tamarı		vena saphena magna
صَالِيَبَه	şalībe		durus,-a,-um
صُوفْرَه	şofra	dübür; maḳad	anus,-i
ط			
طَاشِرَه طُيُوقُ	taşıra topuḳ		malleolus lateralis
طُبُوقُ	tobuḳ		malleus,-i
طَلَاقُ	ṭalaḳ		lien,-enis
طَلَاغُكُ چُقُورِي	talaḡuñ çuḳurı		facies visceralis lienalis
طَمَعُ	ṭamaḡ		palatum,-i
طُغْرُو بَعَارِسُقُ	toḡru baḡarsuḳ	me ° ā ° -i müstakīm; me ° ā ° -i müstevī	rectum,-i
ع			
عَاضُدُ	°aḋud	bāzū	humerus, -i
عِرْقُ النَّسَا	°ırku'n-nisā		nervus ischiadicus; vena saphena parva
عِرْقَانُ السُّبَاتِ	°ırkānū's-sübāt		arteriae carotis
عَصَبُ السَّمْعِ	°aşabū's-semm °	eşitmek siñiri	nervus acusticus
عُصْعُوصُ	°uş ° üş		coccyx
عَضَلَاتُ	°aḋalāt	sacanaḳ etleri	musculi

عُضْوٌ	°użv		extremitas,-atis; organon,-i
عَضُودٌ	°ađud	bāzū	humerus, -i
عَظْمُ الْجَبْهَةِ	°azmü'l-cebhe	alın süñüki	os frontale
عَظْمُ النَّقْرِهٖ	°azmü'n-nuqre	eñse süñüki	os occipitale
عِظَامِ سِمْسَانِي	°izām-i simsānī	küncide beñzer uvacık süñükler	ossa sesamoidea
عَيْنِيَّةٌ	°inebiyye	gözün qarası	iris,-idis
عَنْكَبُوتِيَّةٌ	°ankebūtiyye	örümcek evine beñzer	arachnoidea,-ae
غ			
غِشَايِ صُلْبٍ	ğışāy-ı şulb		pericardium,-ii
غَيْرِي مُنْحَرَقٌ طَمْرَلُزٌ	ğayrī müteħarrik řamarlar	avirde	venae
ف			
فَرْجٌ	ferc		vulva,-ae
ق			
قَارِنٌ	qarın		abdomen,-inis
قَارِنُكَ اِيْجُ پَرِ دَسِي	qarınuñ iç perdesi		peritoneum,-i
قَارُونٌ	qarun		abdomen,-inis
قَارِيْنٌ	qarın		abdomen,-inis
قَاشٌ	qaş		supercilium,-ii
قَاشٌ سُكُوْكِ	qaş süñügi		os frontale
قَاسُوْقٌ	qaşuq		inguen,-inis
قَاوُقٌ	qavuq	meşāne	vesica urinaria
قَزِيْلُ اُكُوْكَ	qızıl üñük	merī	oesophagus,-i
قَارَانِيَّةٌ	qarāniyye		cornea,-ae
قَصَصٌ	qaşş	döş	sternum, -i; thorax,- acis
قَضِيْبٌ	qazıb	zeker	penis,-is
قَفَا	qafa		occiput,-itis

قَطَات	qaṭāt	e ^ā l-i sırca; sekirden	sacrum,-i
قُلَاغُكْ دُلُوكِي	qulağun delügi		meatus acusticus
قُلَاقْ	qulaq		auris,-is
قُلَاقْ سُكُوكِي	qulaq süñügi		os temporale
قُلُقْ	qulaq		auris,-is
قُولْ	qol		brachium,-ii
قُولْتُقْ	qoltuq		axilla,-ae
قُولْتُقْ اَلْتِي	qoltuq altı		axilla,-ae
قُولُكْ اُسْتُونُ سُكُوكِي	qoluñ üstün süñügi	zenedü'l-a ^{lā}	radius,-ii
قُولُكْ قُبُوكِي	qoluñ çubuğı	zenedü'l-esfel	ulna,-ae
قَبِيَالُ طَمَرِي	kifāl ṭamarı		vena cephalica
ك			
كَبِدْ	kebid	bağır	hepar,-atis
كَبِدُونُ كُوزْجَه يَرِي	kebidün küzce yeri		pars posterior (affixa) faciei diaphragmaticae
كِرِيشْ	kiriş	veter	tendo,-inis
كَمُورْدَاكْ / كَمُورْدَاكْ	kemürdek		cartilago,-inis
كُنْجِيدْ	künçid		sesamoideus,-a,-um
كُوبَكْ	göbek		umbilicus,-i
كُوپُرْجَاكْ	köprücek	terğova	clavicula,-ae
كُورَاكْ سُكُوكِي	kürek süñügi		scapula,-ae
كُوزْ	göz		oculus,-i
كُوزْ	küz		kyphosis (gr)
كُوزْ قَايَغِي	göz қаpağı		palpebra,-ae
كُوزْ سُوْرْ بَغَارْ سُقْ	gözsüz bağarsuq	me ^ā -i a ^{ver}	caecum,-i
كُوكْسْ	gögüs		thorax,-acis

كُوْكُسُكْ اِيْجْ يُوْرُنْدُكِي حِجَابْ	gögüsün ic yüzündeki hicâb		diaphragma,-atis
كُوْكُسْ پَرْدَسِي	gögüs perdesi	hicâb-ı şadrî	diaphragma,-atis
كَيْلُوسْ	keylûs		chylus,-i
ل			
لَحَامْ	lahâm	bitişük	
م			
مُتَحَرِّكْ طَمْرَلُرْ	müteharrik tamarlar	şerâyin	arteriae
مَثَانَهْ	meşâne	ķavuk	vesica urinaria
مُرْدَارْ اِيْلِكْ	murdar ilik	nuḥâ°	medulla spinalis
مِرَّهْ صَفْرَا	mirre°i safrâ		cholera rubea
مِرَّهْ سَوْدَا	mirre°-i sevdâ		cholera nigra
مَرِي	merî	ķızıl üñük	oesophagus,-i
مُشْتَرَكْ [سُكُوْكْ]	müşterek süñük		os sphenoidale
مُشِيمِيَهْ	meşîmiyye	toğmiş oğlan yüzindeki niķaya beñzer	chorioidea,-ae
مُضَاعَفْ	muzâ°af	eklenmiş	duplex,-icis
مَعَاءْ اِثْنَى عَشْرِيَهْ	me°â°-i işnâ° aşeriyye	uzunluğı on iki barmaķdur	duodenum,-i
مَعَاءْ اَعْوُرْ	me°â°-i a°ver	gözsüz bağarsuk	caecum,-i
مَعَاءْ دِقَانْ	me°â°-i diķân	ince bağarsuk	intestinum tenue; ileum,-i
مَعَاءْ دَقِيْقْ	me°â°-i daķiķ	ince bağarsuk	intestinum tenue; ileum,-i
مَعَاءْ صَايِمَهْ	me°â°-i şâyime		jejunum,-i
مَعَاءْ قُلُونْ	me°â°-i ķolon		colon,-i
مَعَاءْ مُسْتَقِيْمْ	me°â°-i müstakîm	toğru bağarsuk	rectum,-i
مَعَاءْ مُسْتَوِي	me°â°-i müstevî	toğru bağarsuk	rectum,-i

مَعِيدَه	ma ° ide		gaster,-tris
مَعِيدَتُكَ أَبْحَرِي	ma ° idenüñ āb-ḥurı		corpus ventriculi
مَعِيدَتُكَ أَغْزِي	ma ° idenüñ ağzı		cardia,-ae
مَعِيدَتُكَ جُفْرِي	ma ° idenüñ çukurı	bevṽāb; muḳaṣṣe'l- ma ° ide	pylorus,-i
مَفْصَل	mafşal	bendükşe	articulation,-onis (articulo,-i)
مُقَدَّم دِمَاع	muḳaddem-i dimāğ		telencephalon,-ii
مُقَدَّم الدِمَاع	muḳaddemi'd- dimāğ		telencephalon,-ii
مُقَصَّ المَعِيدَه	muḳaṣṣe'l- ma ° ide	bevṽāb; ma ° idenüñ çukurı	pylorus,-i
مَقْعَد	maḳ ° ad	dübür; şofra	anus,-i
مَقْعُدُوكُ كُوزُ يَرِي	maḳ ° aduñ küz yeri		flexura sacralis
مُقَعَّرَ كَبِد	muḳa ° ar-ı kebid	çaḳ çukur yir	facies visceralis hepatis
مُلْتَحِمَه	mültaḥime		conjunctiva,-ae
مَنِي	menī		sperma,-atis
مُوَخَّر دِمَاع	mu ° aḥḥar-ı dimāğ		metencephalon,-i
ن			
نُحَاع	nuḥā °	murdar ilik	medulla spinalis
و			
وَتَر	veter	kiriş	tendo,-inis
وَدَج غَايِر	vedec-i ġāyir		vena jugularis interna
وَدَج ظَاهِر	vedec-i zāhir		vena jugularis externa
ى			
يَافُوخ	yāfūḥ	depe	fontanella,-ae
يَان بَاشِي سَكُوكِي	yan başı süñügi		ilia,-ium

KİTÂB-I MÜNTEHAB FÎT-TİBB 'ALÂ'İM-İ CERRÂHÎN'İN KAYNAKLARINDAN 471
BİRİSİ OLARAK KABUL EDİLEBİLİR Mİ?

يَدْنَجِي جَفْتْ	yedinci çift		nervus hypoglossus
يَكَاقْ	yañaq		bucca,-ae
يُورَكْ	yürek		cor,-dis
يُورَكْ قَابِي	yürek qabı		pericardium,-ii
يُورَكْ قُلَاغِي	yürek qulağı		auricula cordis
يُورَكُوكْ سَاعُ تَجْوَيْفِي	yüregüñ sağ tecvîfi		atrium et ventriculus cordis dexter
يُورَكُوكْ صَوْلُ تَجْوَيْفِي	yüregüñ şol tecvîfi		atrium et ventriculus cordis sinister
يُوزُ	yüz		facies,-ei
يُوقَارِيَه دُونَرُ سِكِيرْلَرُ	yukarıya döner siñirler	a°şāb-ı rāci°at	nervus reccurens
يُوكُلُوكْ	yüklülük		graviditas,-atis
يِيُوْ	yiv	derz	sutura,-ae

* Latince karşılıklar verilirken yazarın metin içerisinde yaptığı açıklamalar öncelikle göz önünde bulundurulmuştur.

